

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN NARSİSİZM DÜZEYLERİ İLE
ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RÜVEYDA ATİK

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. TUNCAY AYAS**

HAZİRAN 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN NARSİZM DÜZEYLERİ İLE
ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RÜVEYDA ATİK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. TUNCAY AYAS

HAZİRAN 2019

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,

beyan ederim.

12/06/2019

Rüveyda ATİK

JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI

‘Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeyleri İle Şiddete Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim/ Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı’nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

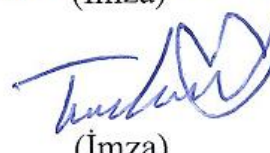
Prof.Dr. Mustafa KOÇ

(Başkan)

(İmza)

Doç.Dr. Tuncay AYAS

(Üye) (Danışman)

(İmza)

Doç.Dr. Murat İskender

(Üye)

(İmza)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

30.07.2019

(imza)

Prof.Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de şiddet davranışları ve narsistik eğilimler oldukça sık görülmektedir. Geleceğin mimarları olarak gördüğümüz çocukların ve gençlerin kendilerini dünyanın merkezi olarak görmeleri, her isteklerinin yerine getirilmesini beklemeleri ve beklentileri karşılanmadığı zaman olumsuz tutumlar sergilemelerinin nasıl geliştiği ve nedenleri anlaşılırsa çözümün de beraberinde geleceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın bu fikirden hareketle öncelikle çocuğun ilk eğitmenleri olan anne-babalara ve daha sonrasında da biz eğitimcilere katkı sağlayacağını umuyorum.

Lisanstan itibaren bilgi ve deneyimlerinden çok şey kazandığım, ahlaki değerlerini ve duruşunu örnek aldığım, yüksek lisans ve tez çalışmalarım boyunca sabırla bana yol gösteren, her ihtiyacım olduğunda yardımını esirgemeyen, değerli görüş ve önerileri ile araştırmama katkı sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Tuncay AYAS'a;

Veri toplama aşamasında yardımcı olan tüm okul idarecileri, öğretmenleri ve katılım sağlayarak araştırmama katkı sağlayan öğrencilere;

Tezimi oluşturma aşamasında bilimsel çalışmalarından yararlandığım ve ölçeklerini kullandığım değerli bilim insanlarına;

Yoğun çalışma temposu boyunca her başım sıkıştığında gerek manevi gerekse akademik açıdan destekte bulunup yol gösteren arkadaşlarıma;

Yaşamım boyunca aldığım her kararı destekleyen, ihtiyacım olan her türlü imkânı sunan, daima yanımda olan annem Fikriye ATİK, babam Selahattin ATİK ve kardeşim Fikri ATİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN NARSİZM DÜZEYLERİ İLE ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Rüveyda ATİK, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Tuncay AYAS

Sakarya Üniversitesi, 2019.

Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumlarının hangi değişkenlere göre farklılaştığını ve bu iki düzey arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada önce narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutum düzeylerinin cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı düzeyi, ailenin aylık geliri, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş, daha sonra da narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumlar arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Çalışma, araştırma modellerinden tarama modeline uygun olarak planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde İstanbul ilinde ortaokula devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini, bu evrenden rastlantısal olarak seçilen 6 ilçedeki ortaokullarda 7. ve 8. sınıfta öğrenim görmekte olan 505 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %49.01 (248)'i kadın, %50.99 (258)'u erkektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak; 6 soruluk ‘‘Kişisel Bilgi Formu’’, Thomaes vd. (2008) tarafından geliştirilen ‘‘Childhood Narcissism Scale’’ adlı ölçeğin Akın, Şahin ve Gülşen (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış biçimi olan ‘‘Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği’’ ile Çetin (2011) tarafından geliştirilen ‘‘Ergenler İçin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği’’ uygulanmıştır. Verilerin analizinde ilişkisiz örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Analiz işlemlerinde sosyal bilimler için istatistik paket (SPSS 25.0) programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeylerinin cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı düzeyi, ailenin aylık geliri ve baba eğitim düzeyine göre, şiddete yönelik tutumlarının da kardeş sayısı, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Öğrencilerin narsisizm düzeylerinin anne eğitim düzeyine göre, şiddete yönelik tutum düzeylerinin ise cinsiyet, akademik başarı düzeyi ve ailenin aylık gelirine göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği bulgusu elde

edilmiştir. Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutum düzeyleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Narsisizm, Şiddete yönelik tutum.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SECONDARY SCHOOL STUDENTS' NARCISSISM LEVELS AND THEIR ATTITUDES TOWARDS VIOLENCE

Rüveyda ATİK, Master Thesis

Supervisor: Assoc.Prof. Dr. Tuncay AYAS

Sakarya University, 2019.

This study investigates the relationship between secondary school students' narcissism levels and their attitudes towards violence and the relationship between these two levels. In this study, firstly, it is examined whether the levels of narcissism and levels of attitudes towards violence differ significantly across variables such as gender, number of siblings, academic achievement level, family income, mother's and father's educational levels, then the relationship between narcissism levels and attitudes towards violence is discussed.

The study is planned and conducted in accordance with the scanning model. The population of the research consists of students attending middle school in Istanbul in the academic year 2018-2019. The sample of this study consists of 505 7th and 8th graders from randomly selected six districts in İstanbul. Of the participants, 49.01% (248) are females and 50.99% (258) are male. "Personel Information Form" which includes six question, "Childhood Narcissism Scale" developed by Thomas vd.(2008) and adapted to Turkish by Akın, Şahin and Gülşen (2015) and "The Attitudes Towards Violence Scale in Adolescents" developed by Çetin(2011) are the data collection tools that used in this study. When analysing datas, it was used t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) and Kruskal Wallis H test for unrelated samples. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS 25.0) is used in the analysis process.

The study found that secondary school students' narcissism levels didn't show a significant difference across gender, number of siblings, academic achievement level, family income and father's education level, and their attitudes towards violence didn't show a significant difference across the number of siblings, mother's and father's education level. It was found that the narcissism levels of the students' differ significantly across the mother's education level and and their attitudes towards violence differ significantly accross gender, academic achievement level and monthly family income. It was found that there is a

positive and significant correlation between the levels of narcissism and attitudes towards violence in secondary school students.

Keywords: Narcissism, Attitude towards violence.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
JÜRİ ÜYELERİ İMZA SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi.....	2
1.2. Alt problemler	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Varsayımlar	3
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Tanımlar	4
1.7. Simgeler ve Kısaltmalar	5
BÖLÜM II.....	6
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Narsisizm kavramı ve tarihçesi	6
2.2. Narsisizmin oluşumu.....	9
2.3. Narsisizmin türleri.....	12
2.3.1. Kabul gören (normal) narsisizm.....	13
2.3.2. Yıkıcı (patolojik) narsisizm.....	17
2.4. Şiddet ve şiddet eğilimi kavramları ve tarihçesi	21
2.5. Şiddetin türleri.....	23
2.5.1. Fiziksel şiddet	25
2.5.2. Sözel şiddet	25
2.5.3. Cinsel şiddet.....	25
2.5.4. Psikolojik/duygusal şiddet.....	26
2.5.5. Toplumsal/sosyal şiddet.....	27
2.5.6. Ekonomik şiddet.....	27

2.6. Şiddete neden olan etkenler.....	28
2.7. Şiddet eğilimi risk faktörleri	29
2.7.1. Bireysel faktörler.....	29
2.7.2. Gelişimsel faktörler	30
2.7.3. Ailesel faktörler.....	31
2.7.4. Toplumsal ve çevresel faktörler	32
2.7.5. Medyadan kaynaklanan faktörler	33
2.7.6. Okul ortamından kaynaklanan faktörler.....	35
2.8. İlgili araştırmalar	36
2.8.1. Narsisizm ile ilgili araştırmalar	36
2.8.1.1. Narsisizm ve cinsiyet	36
2.8.1.2. Narsisizm ve kardeş sayısı	38
2.8.1.3. Narsisizm ve akademik başarı düzeyi	39
2.8.1.4. Narsisizm ve ailenin aylık geliri.....	39
2.8.1.5. Narsisizm ve anne eğitim düzeyi	40
2.8.1.6. Narsisizm ve baba eğitim düzeyi	41
2.8.2. Şiddet ile ilgili araştırmalar	41
2.8.2.1. Şiddet ve cinsiyet	41
2.8.2.2. Şiddet ve kardeş sayısı	42
2.8.2.3. Şiddet ve akademik başarı düzeyi	43
2.8.2.4. Şiddet ve ailenin aylık geliri.....	43
2.8.2.5. Şiddet ve anne eğitim düzeyi	44
2.8.2.6. Şiddet ve baba eğitim düzeyi	45
2.8.3. Narsisizm ve şiddet	45
2.9. Alan yazın taramasının sonucu	46
BÖLÜM III	48
YÖNTEM.....	48
3.1. Araştırmanın Modeli	48
3.2. Evren ve Örneklem.....	48
3.3. Veri Toplama Araçları	49
3.3.1. Kişisel bilgi formu.....	49
3.3.2. Çocukluk çağı narsisizm ölçeği.....	49
3.3.3. Ergenler için şiddete yönelik tutum ölçeği.....	50
3.4. Verilerin Toplanması.....	50
3.5. Verilerin Analizi.....	51
BÖLÜM IV	52

BULGULAR	52
4.1. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerine ait demografik değişkenlerin dağılımı nasıldır? ...	52
4.2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir? .	53
4.3. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?	54
4.4. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?	55
4.5. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?	56
4.6. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?.....	56
4.7. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?.....	57
4.8. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?	59
4.9. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?.....	60
4.10. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?	61
4.11. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?.....	62
4.12. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?	63
4.13. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?	64
4.14. Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?	66
BÖLÜM V	67
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	67
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	67
5.1.1. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar	67
5.1.2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar.....	68
5.1.3. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerine ilişkin sonuçlar	68
5.1.4. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar	69
5.1.5. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar	70
5.1.6. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar ...	70

5.1.7. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar	71
5.1.8. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar..	71
5.1.9. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar	72
5.1.10. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerine ilişkin sonuçlar.....	72
5.1.11. Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar	73
5.2. Öneriler	73
KAYNAKLAR	75
EKLER.....	86
EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU	86
EK-2 ÇOCUKLUK ÇAĞI NARSİSİZM ÖLÇEĞİ	88
EK-3 ERGENLER İÇİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ.....	89
ÖZGEÇMİŞ	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Değişkenlerin Dağılımı.....	52
Tablo 2. Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Narsisizm Düzeylerine Yönelik T-Testi Sonuçları.....	54
Tablo 3. Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerine Yönelik T-Testi.....	54
Tablo 4. Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi.....	55
Tablo 5. Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi	56
Tablo 6. Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.....	57
Tablo 7. Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.....	58
Tablo 8. Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Aile Aylık Gelirine Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi	59
Tablo 9. Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Aile Aylık Gelirine Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi	60
Tablo 10. Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	61
Tablo 11. Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	63
Tablo 12. Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	64
Tablo 13. Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları	65
Tablo 14. Narsisizm İle Şiddete Yönelik Tutum Arasındaki İkili Korelasyon Hesaplamasına İlişkin Analiz Sonuçları	66

BÖLÜM I

GİRİŞ

Narsisizm, son yıllarda oldukça popülerlik kazansa da uzun zamandır üzerine araştırmalar yapılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Narsisizm genel olarak kibirlilik, aşırı benmerkezcilik, diğer insanların onayına ve sevgisini duyulan aşırı ihtiyaç, kendini büyük görme hayalinin yanı sıra empatiden yoksun olma ve diğerlerinin ihtiyaçlarına duyulan kayıtsızlık ve düşmanlık gibi özelliklerle tanımlanmaktadır (Kernberg, 2012).

Narsisizm kavramı, ismini Yunan mitolojisinde kendi yansımasına âşık olan ve kendi yansımasını görme uğruna göle düşerek boğulan Narkissos'tan almaktadır (Hudson, 2012, s. 7-8). Bu mitten yola çıkarak narsisizmin, bireyin kendisine yönelik ilgi ve arzuları ifade etmekteyken, zamanla bu bakış açısının değiştiğini görmekteyiz. Bazı araştırmacılar narsisizmi doğal gelişimin bir aşaması ve toplumsal hayatta kişinin benliği için gerekli bir olgu olarak ele alırken, bazı araştırmacılar da patolojik ve bireye ve dolayısıyla da topluma zarar veren bir olgu olarak ele almaktadır.

Narsisizmin nedenlerine bakıldığında, bireyin çocukluk döneminde ebeveynleri ile kurduğu ilişkiye, anne-babaların çocuk yetiştirirken sergiledikleri tutumlara sıkı sıkıya bağlı olduğu göze çarpmaktadır. Çocuğa yeterince ilgi ve sevgi veremeyen ebeveynlerin, otoriter, baskıcı ya da tersine kayıtsız anne-baba tutumlarının, çocuğu aşırı övme gibi davranışların narsisizmin oluşmasında önemli etkileri olduğu belirtilmektedir. Tüm bu sebeplerden, çocukluk dönemindeki ihtiyaçları bir şekilde karşılanmamış bireyler ve yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde bu ihtiyaçlarını diğer insanlarla kurdukları ilişkiler vasıtasıyla gidermeye çalışan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Morf ve Rhodewalt, 2001). Bu bireyler istediklerini elde edemediklerinde de saldırgan tutumlar sergileyebilmektedirler. Bu da toplumda çok büyük bir sorun olarak karşımıza çıkan şiddet kavramını tetiklemektedir. Bu çalışma kapsamında bireylerin narsisizm düzeylerinin, şiddete yönelik eğilimlerine ne açıdan ve hangi ölçüde etki edebileceği araştırılmıştır.

1.1. Problem Cümlesi

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişki, cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı düzeyi, ailenin aylık geliri, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

1.2. Alt problemler

1.Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

2.Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

3.Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

4.Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

5.Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

6.Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

7.Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

8.Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

9.Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

10.Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

11.Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

12.Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasının koşulları, insanları toplumsal bir varlık olma kalıbının dışına çıkararak daha çok bireysel yaşamına odaklanmasına neden olmuştur. Bireyler giderek odağını kendisine ve biricikliğine çevirmektedir. Günümüzün en büyük tehlikelerinden biri olarak görülen narsisizmin de giderek önem kazanan bireysellelikle üst noktalara ulaştığı düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde narsisizmi patolojik bir durum olarak ele alan çalışmalara karşın, narsisizmi bir kişilik özelliği olarak ele alan ve gerekliliğinden söz eden yaklaşımlar olduğu da görülmektedir. Narsistik davranışlara sahip bireylerin sevilme ve sürekli onaylanma yönünde duydukları ihtiyaç, empatiden yoksun olma, eleştiriye karşı hassaslık, kendini dünyanın merkezinde görürken diğer bireyleri küçümseyici tavırlar gibi özellikleri, diğer bireylerle olan ilişki ve iletişimlerini olumsuz etkilemektedir. Şiddet de narsisizm gibi gittikçe büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Narsistik ve şiddet içerikli davranışların nasıl oluştuğu, hangi değişkenlerle ilgili olduğu anlaşılırsa bu davranışları azaltmaya yönelik çalışmaların da o kadar etkili olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde narsisizm ve şiddet ile ilgili çalışmaların yapıldığı görülse de özellikle bu davranışların oluştuğu ve belki de içselleştirildiği dönem olan çocukluk ve ergenlik dönemi ile ilgili yapılan çalışmaların çok az olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın, alana bu anlamda küçük de olsa bir katkı sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırma aşağıdaki varsayımlara dayanmaktadır:

1. Araştırma sırasında kullanılan Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği ve Ergenler İçin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği isimli veri toplama araçları geçerli ve güvenilir olup ölçölmek istenen nitelikleri ölçebilecek düzeydedir.

2. Örneklem olarak alınan grup araştırmanın evrenini temsil etmektedir.

3. Araştırmaya katılan öğrenciler, kendilerine uygulanan veri toplama araçlarına samimi ve içten şekilde yanıt vermişlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırmanın örneklemi, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin rastlantısal seçilmiş ilçelerindeki ortaokullarda 7. ve 8. sınıfta öğrenimlerine devam eden öğrencilerden, yine rastlantısal seçilmiş 506 öğrenciden elde edilen verilerden hareketle yapılan değerlendirme ile sınırlıdır.

2. Bu araştırmanın bulgu ve sonuçları veri toplama bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan ‘‘Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği’’ isimli ölçme aracının ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

3. Bu araştırmanın bulgu ve sonuçları veri toplama bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan ‘‘Ergenler için Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği’’ isimli ölçme aracının ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Narsisizm: Her bireyde doğal olarak bulunan, bireyin kendisine duyduğu sevgi, bireyin benlik saygısını yüksek tutması, kendini koruma içęüdüsunün egoizminin libidinal bir tamamlayıcısı, bireyin kendine ve bedenine duyduğu aşk olarak çeşitli şekillerde tanımlanabilir.

Şiddet: Sertlik, sert ve katı davranışlar, güç kullanma, bireyin veya grupların kendisine veya diğer insanlara kasıtlı olarak fiziksel, sözel, cinsel, toplumsal, duygusal, ekonomik açılardan zarar veren ya da zarar vermesi ihtimali olan davranışlardır.

Tutum: Durumlar karşısında bireyin davranışları üzerinde yönlendirici etkiye sahip olan, yaşantılar ve deneyimler sonucu oluşan bireyin ruhsal olarak hazır olma durumudur.

Şiddete Yönelik Tutum: Şiddet uygulamanın haklı olduğunu düşünmek şiddete yüklenen olumlu düşünceler, şiddeti gerekli görmek olarak tanımlanabilir.

1.7. Simgeler ve Kısaltmalar

APA: American Psychological Association.

Çev: Çeviren.

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Text Revision.

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü.

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı.

NKB: Narsisistik Kişilik Bozukluğu

Sd: Serbestlik Derecesi.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Narsisizm kavramı ve tarihçesi

Narsisizm kavramının ortaya çıkması Antik Yunan mitolojisindeki Narkissos mitine dayanmaktadır. Kaynaklara bakıldığında Narkissos ile ilgili pek çok farklı mitin olduğu görülebilmektedir ancak öz itibarıyla hepsi aynı sonucu verdiği için burada bir tanesine değinilmiştir.

Hikâyeye göre bir zamanlar Olimpos'ta güzelliği dillere destan, görenlerin gözlerini alamayıp tekrar tekrar baktıkları Eckho adında bir peri yaşarmış ancak Eckho konuşmaya başladıktan sonra susmak bilmezmiş. Bu özelliği sonunda Tanrıça Hera'yı o kadar sinirlendirmiş ki Tanrıça Hera, Eckho'ya bir ceza vermiş. Bu cezaya göre Eckho artık konuşanların sadece son söylediği kelimeyi tekrar edebilecekmiş. Bir gün Eckho'nun yaşadığı ormana güzelliği ile herkesi büyüleyen ancak kimselere karşılık vermeyen Narkissos gelmiş. Narkissos ormanda gezinirken 'Kimse yok mu burada?' diye seslenmiş. Eckho da 'Burada!' diye karşılık vermiş. Narkissos 'Çık ortaya!' deyince Eckho da 'Ortaya!' diyerek onun olduğu yere gelmiş ve Narkissos'u görür görmez âşık olmuş ancak Narkissos, söylediklerinin sadece son kelimesini tekrarlayan peri Eckho'nun bu davranışından sıkılmış ve onu orada bırakıp giderek aşkına karşılık vermemiş. Aşkına karşılık bulamayan Eckho çektiği acılara dayanamayarak taş olmuş ve artık konuşanların sadece son sözlerini tekrar ederek yeryüzünde var olabilmiş. Eckho'nun yaşadığı acıları gören Olimpos tanrıları Narkissos'u kendisine âşık olmasıyla cezalandırmaya karar vermişler. Bunun üzerine Narkissos bir gün ormanda avlanırken susuzluğunu gidermek için göle doğru eğilmiş ve gölde kendi yansımalarını görerek âşık olmuş, kendi aksine olan aşkı sebebiyle günlerce gölün kenarından kalkmamış ve karşılık bulamadığı aşkıyla günler içinde acıyla eriyip giderek yok olmuş. Narkissos'un ölümüne dayanamayanlar günler sonra onun öldüğü yerde bir çiçeğin açtığını görmüşler ve çiçeğe Narkissos, dilimizdeki kullanımıyla nergis adını vermişler.

Narsisizm kavramının ifade ettiği pek çok özelliğe bu öykülerde rastlamak mümkündür. Benmerkezcilik, diğerlerinin duygularına kayıtsız kalma, kendi bedenine karşı belirsizlik, ilişkilerdeki sınırları çizememe ve sürekliliği koruyamama ile psikolojik dokunun olmayışı bu özellikler içerisinde gösterilebilir (Gençtan, 2004).

Literatürde narsisizm terimi önceleri bu klasik mitem etkilenilmesi sebebiyle, otoerotik cinsel eğilimi tanımlayıp, cinsel gelişimde bir dönem olarak nitelendirilmiş; zamanla bu kavramsallaştırma yerini, narsisizmin bir kişilik özelliği olarak kabul edilmesine bırakmıştır (Levy, Ellison ve Reynos, 2011).

Narsisizm çalışmaları 1800'lerin sonlarına dek uzanmaktadır (Miller ve Campbell, 2008, s. 449). Narsisizm kavramı ilk olarak 1898 yılında "Auto-Erotism: A Psychological Study"(Otoerotizm: Psikolojik Bir Çalışma) isimli çalışmasında, İngiliz cinsel bilimci Havelock Ellis tarafından kullanılmıştır (Tülegen, 2018). Ellis, söz konusu mitlerden yola çıkarak Narkissos karakterinin kendisine duyduğu aşkı, bazı hastalarında gözlemediği "cinsel duyguları bireyin kendine yönlendirmesi ve sık sık kendiliğinin içinde kaybolması durumu" ile ilişkilendirerek bu terimin literatürde yer almasını sağlamıştır (Arble, Dean, Tolchinsky ve Huprich, 2008).

Paul Näcke tarafından narsisizm kavramı daha sonra 1899'da, "kendi vücuduna genellikle cinsel nesnenin vücuduna davrandığı gibi davranan, kendi vücuduna tatmin olana kadar bakan, onu okşayıp seven bir insanın tutumunu" tanımlamak için kullanılmıştır (aktaran Freud, 2015). Sadger tarafından 1908 yılında yapılan çalışmalar sonucunda narsisizm kavramı psikanalizmin sözlüğüne girmiştir (Kernberg, 2004) ve Sadger Freud'un kavrama ilgi göstermesini sağlayan kişi olmuştur (Levy, Ellison ve Reynoso, 2011).

Otto Rank ise narsisizmi psikanalitik perspektiften ele alan ilk kuramcıydı (Özdemir, 2017). Rank tarafından 1911'de yayınlanan makalede, narsisizm Ellis"le aynı yönde, cinsel-öz sevgi"yi açıklamak için kullanılmış fakat buna ek olarak hayranlık ve kendini büyük görme ile de ilişkilendirmiştir (Rataj, 2003).

Freud, 1914 yılında narsisizmin psikanalitik kuramdaki temelini oluşturan "On Narcissism: An İntroduction" adlı çalışmasını yayınlamış ve bu makalede narsisizm kavramını bir cinsel gelişim dönemi olarak ele almıştır (Koşan, 2015). Freud'a göre narsisizm, kişinin libidinal nesne olarak kendi benliğini seçmesidir (Güngör, Ekşi ve Arıcak, 2012, s. 1272). Freud narsistik terimini dört değişik anlamda kullanmıştır:

1. Klinik anlamda bireyin kendi vücuduna cinsel bir nesne gibi davranmasıyla nitelikli bir cinsel sapkınlık,

2. Bir doğal gelişim aşaması olarak, bireyin ruhsal-cinsel gelişim sırasında libidinal olarak kendisine yatırım yapması manasında,

3. Nesne ilişkilerinde iki farklı durumu açıklamak için: İlk olarak nesnenin gerçek özelliklerinden ziyade bireyin ihtiyaçlarına uygun bir nesne seçimini, ikinci olarak ise çevreyle ilişki kurma sırasında nesne ilişkilerine ihtiyaç duymamayı açıklamak için,

4. Özgüvenin farklı özelliklerini anlatacak biçimde kullanmıştır (Atay, 2010, s. 4).

Kernberg (1975)'in belirttiğine göre ebeveynlik stilleri narsisizmin temelini oluşturabilir. Bu görüşe göre Kernberg ilgisiz, çocuğun sevgi ihtiyacını doyumlayan, reddedici anne-baba tutumlarının narsisist kişiler yetişmesinde önemli bir faktör olduğunu vurgulamış ve narsisizmi benliği koruyan bir savunma tarzı olarak belirtmiştir (Erdoğan, 2016).

Sosyal Öğrenme Kuramcıları ise narsisizmi, anne-babaların çocuklarına aşırı değer vermesini, onları diğer çocuklardan çok daha özel, önemli ve her şeyin en iyisini hak ediyor olarak görmelerini, çocukların narsisistik bireyler olarak yetişmelerindeki en önemli faktör olarak açıklamaktadırlar. Bunun sonucunda ise çocuklar, hayatta hiçbir çaba sarf etmeden de pek çok şeyi hak ettiklerine, kendilerinin çok özel ve ayrıcalıklı olduğuna inanır (Brummelman ve diğerleri, 2015).

Literatürde, narsisizmi tamamen patolojik bir durum olarak açıklayan kuramcıların yanı sıra, narsisizmin bir ölçüde sağlıklı ve işlevsel olduğunu belirten farklı bakış açıları da mevcuttur. Luchner, Mirsalimi, Moser ve Jones (2008) narsisizmin herkesin doğasında olduğunu belirtirken, Say (2010), benzer biçimde narsisizmin sağlıklı insan gelişiminin bir parçası olduğunu söyler. Vaknin (1999, s. 1-15)'e göre ise; sağlıklı narsisizm, istikrarlı olan öz-değer ve öz-saygı duygusu ile birleştiğinde dengeli ve olgundur.

Şimdilerde Freud ile diğer bilim insanlarının yazdıkları sayesinde mitolojik Narkissos ismi narsistik kişilik özelliklerini betimlemek için kullanılmaktadır (Twenge ve Campbell, 2010). Narsisizm kavramı, kişinin kendinden memnun olduğu, kendisini beğenip sevdiği, değerli gördüğü, önemli hissettiği ile yakından ilişkilidir. (Hamedoğlu, 2009). Özsevi, öz sevgi, öz saygı, ego saygısı, kendilik değeri gibi birçok terim narsisizm ile aynı anlamda kullanılmaktadır (Keçe, 2014). Narsisizmi herkesçe kabul bulacak bir tanıma koymak kolay değildir (Sancak, 2014). Bu konuda akademik tartışmalar sürmektedir.

2.2. Narsisizmin oluşumu

Narsisizmin bebeklik döneminde oluşmaya başlayan bir yapı olduğu görülmektedir. Bebeğin ilk keşfettiği şey, ilgisini ve bilincini, ondan gelen duyumsamalara yönlendirdiği kendi vücududur. Bebek her çeşit duygusal ve fiziksel ihtiyacını karşılayan şey olarak annesini görmektedir (Koşan, 2015). Bebeğin her türlü ihtiyacını anlayıp karşılayan anne, kuramsal açıdan kendilik simgesi (self-object) şeklinde isimlendirilmektedir (Kohut, 2013).

Annelik içgüdü, kendilik nesnesini (bir yetişkinin kendi üzerinde sağladığı denetleme mekanizması) güdüleyerek, bebeğin sağlıklı bir gelişim göstermesini sağlamaktadır. Bebek doğduğu zaman kendisini, bütünlüklü ve sürekli bir varlık olarak algılayamamakta, annesini kendisinin bir uzantısıymış gibi kavramaktadır. (aktaran Koşan, 2015). Bebeğin annesini kendinin bir uzantısı şeklinde görmesi sonucunda, annesinin yaşadığı her çeşit duygu ve yaşantıyı da kendisininmiş gibi kavramaktadır. Kohut tarafından annenin bu tutumu aynalama olarak isimlendirilmekte, bebeğin bu duygu ve yaşantıları deneyimlemesine de içselleştirme adı verilmektedir. Görerek yaşayarak öğrenme anlamındaki bu süreçte uygun aynalamayla kazanılan olgun yetenekler, bebeğin olumlu yaşantılarla dolu anılar biriktirmesini sağlamaktadır (aktaran Koşan, 2015). Kohut'a göre kendilik bozukluğu, annenin davranışlarına dayanmakta ve bu, tutarsız ve değişken pekiştirme ile olmaktadır. Narsisist kişilik bozukluğuna sahip bireylerin geçmişindeki ortak yaşantılardan biri şiddetli saldırganlığı olan ancak bunu örten süregelen soğuk ebeveyn figürüdür. Böyle bir ortamda büyüyen çocukların, sevilme gereksinimlerini gidermek ve öğ alma isteği ile nefret duygularını engelleyebilmek için, fiziksel çekicilik ve özel bir yetenek olarak gördükleri, diğer insanlarda kendisine karşı hayranlık oluşturma vasıflarını kullandıkları görülmektedir. Bahsi geçen anne modelinde, ebeveynin narsistik gereksinimlerini karşılamak amacıyla çocuğu bir nesne şeklinde kullanması, çocuğun gelişiminin normalliğini etkilemektedir. İlerleyen zamanlarda bu çocuklarda büyülenme ve güçlü olma hayallerinin hâkim olduğu görülmektedir (Kernberg, 2012).

Normal koşullarda, kendisini annenin bir uzantısı olarak algılayan bebek zaman geçtikçe kendisinin annesinden veya ona bakan kişiden ayrı bir varlığı olduğunu anlamaya başlar. Bu dönemin sağlıklı bir şekilde üstesinden gelinebilmesi için annenin bebeğine sevgiyi ve güveni yeterli düzeyde vermesi gerekmektedir (Hamedoğlu, 2009). Aynalamayı başarılı biçimde gerçekleştiren bir anne, bebekte bütünlüklü ve sürekli, kalıcı ve kendinden ayrı bir

varlık olduğuna dair kavrayışı ve inancı oluşturmaktadır. Bunun sonucunda da bebekte kendine özgü ve farklı, anneden ayrı bir kendilik gelişmektedir. Bu kendine özgü yapı, empati yapma, kendini avutma, sevgiyi alabilme ve verebilme gibi beceriler ile donatılmıştır. Bu yetiler, anne ortamdan uzaktayken bebeğin kaygı hissetmesini engellemektedir. Annenin bir süre sonra geleceğine duyulan his, bebeğe bu süreç içinde gittikçe fazlalaşan bir düzeyde annenin olmamasına dayanma gücü vermektedir. Şayet düzgün bir aynalama yapılmamışsa bebek kendini bütünlüklü, değerli ve bağımsız olarak algılayamamaktadır (Ozan, Kırkpınar, Aydın, Fidan ve Oral, 2008). Bebeğin sevgiye ve güvene duyduğu ihtiyaç karşılanamadığında, gelişme ilkel seviyede takılı kalıp (benlik sınırlarını ayırtıramadan), kendini savunma amacıyla öfke duygusu yaşamasına sebep olur (Masterson, 2006). Çocukluk zamanında yaşanan bu tarz kızgınlık ve korkular narsisizmin oluşmasının esas nedenidir. Benlik, sevmeyi başaramamanın yaşattığı acıyla önce kendisine sonra başkalarına yabancılaşarak, öz saygısı azalarak, kendisine yapay bir benlik oluşturarak yaşamaya başlar. Çocuğun diğer bireyler ile ilişkilerini belirlemesi bakımından bu durumun, önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (Fromm, 1999).

Jacobson, bebeğin gelişiminin ilk basamaklarında, kendilik ve nesne imgeleri birbirinden ayrılarak gerçekliği yorumlama yeteneği ve benlik sınırlarının gelişimine katkı sağladığı esnada, önemli erken nesnelere ilişkilerde ortaya çıkan ciddi ve aşırı düzeyde olan engellemelerin, kendilik ve nesne imgelerinin sakıncalı bir biçimde yeniden birleşmesine neden olabileceğini ifade eder. Bu, kişinin dış nesneden korkma ve ona ihtiyaç duyma arasında doğan çatışmadan kaçınmasına imkân veren bir sistemdir. Bu şartlar içerisinde benlik sınırları özelliğini kaybedebilmekte, gerçekliği yorumlama yeteneğini kaybedebilmekte, kısacası psikotik bir gerileme ortaya çıkabilmektedir. Gerçekliği yorumlama yeteneğini muhafaza eden ve sınırları kararlı olan narsist kişiliklerde bu durum ortaya çıkmaz. (Kernberg, 2012).

Freud, anne karnındaki bebeğin mutlak bir narsisizm içinde hayatını devam ettirdiğini ifade etmektedir. Freud'a göre, "Doğumla birlikte mutlak narsisizmden, dışarıdaki yaşamın kavranmasına, çevredeki diğer objelerin keşfedilmesine doğru bir adım atarız". Yeni doğan bebeğin dış dünyadaki objeleri "ben olmayan" objeler olarak kavraması aylar sürer (Fromm, 2008). Freud'a göre birey, cinsel içgüdüyü ilgilendiren her alanda olduğu üzere, bir kere zevk duyduğu şeyden vazgeçmeyi istemez. Çocukluğun narsistik mükemmelliğinden de vazgeçmek maksadında değildir. Büyüdüğünde kendisinin ve diğer bireylerin eleştirel hükümlerinin sonucunda bu mükemmelliği daha fazla devam ettiremez

ancak elinden alınan bu mükemmeliyeti, ego ideali şeklinde yeni bir şekilde tekrar meydana getirmeye çaba gösterir. İdealinin kendi olduğu ve idealini kendi olarak yansıttığı çocukluğunun kaybolan narsisizmini muhafaza etmeye gayret eder (Freud, 2007, s. 9-13).

Bireyin başlangıçta görülen narsisizmi, dış dünyayı tanımaya başladıkça elinde olmadan nesne sevgisine dönüşmektedir. Freud, birincil narsisizmi, bireyin bebeklik döneminde ilk aylarda, daha dış dünya ile ilişki kurmadığı narsisizm olarak tanımlamaktadır. Daha sonrasında gelişim süreci boyunca bireyin dış dünya ile kurduğu ilişkilerin derinliği ve genişliği artmaya başlamaktadır ve birey birçok durumda cinsel içgüdü bağlılığını nesnelere kendi benliğine yöneltmektedir, bu da ikincil narsisizm olarak tanımlanmaktadır (Fromm, 2008). Bir aşk nesnesine sahip olmak üzere gelişmekte olan bireyin, yabancı bir nesne seçmeden önce kendi vücuduna yönelmesi ve kendi vücudunu bir aşk nesnesi olarak tanımlaması ile oluşan cinsel içgüdünün tarihsel gelişim dönemi birincil narsisizmdir. Cinsel içgüdünün nesnel yatırımlardan uzaklaşarak benliğe geri dönüşü ise ikincil narsisizmdir (Prat, 2013). Ancak Freud, “İnsan her ne kadar dış dünyada libidosuna bir nesne bulsa da her zaman biraz narsist kalmaktadır.” demektedir. İnsanın gelişimi, mutlak narsisizmden nesnel düşünme ve nesne sevgisi geliştirme yeteneğine doğru bir evrilmedir; normal bir birey narsisizmi tam olarak ortadan kaldıramasa da toplum açısından kabul gören bir seviyeye indirmektedir (Fromm, 2008).

Kernberg, narsistik bozuklukların bir nesilden öbürüne aktarıldığını ve narsist anne-babanın narsist bireyler yetiştirdiğini ve söyler. Çocuğun bireyselliğine ve iç dünyasına ilgi göstermeyen, çocuğun yaşına ve o yaşa has gelişim dönemindeki zorluklarına ve ihtiyaçlarına gereken önemi vermeyen, görünüşü ve davranışlarını sürekli değerlendiren ve beklentileri ile çocuğun gösterdikleri arasında bir ayırım mevcutsa çocukta utanç duygusu yaratan, öfke duyan, eleştiriler yapan ebeveyn, çocuk tarafından bu özelliklerle içselleştirilir. Benzer biçimde şayet anne-baba çocuğun kolay bir biçimde bağlanacağı veya idealleştireceği bir kişiye, çocuk; bağlanmaya çalıştığı ebeveyne dönük güçlü özellikleri amaç edinerek (düşünsel hareketler, yüksek risk taşıyan faaliyetler ya da karizmatik bireyler) kendinde eksik olarak tanımladığı bu boşluğu doldurmaya çalışabilir. Prosedürel hafıza olarak isimlendirilebilecek bu içselleştirme sonucunda, birey yetişkin, eş ya da ebeveyn olma vakti geldiğinde kendi çocukluğunda ne gördüyse o olarak davranmaya başlar (Kernberg, 1995, s. 92; Kohut, 1971, s. 9).

Horney'e göre baskın, aşırı koruyucu, zor beğenen, aşırı hoşgörülü, diğer kardeşlere daha düşkün olan, kararlı olmayan, huzursuz, ikiyüzlü, kayıtsız davranan gibi ebeveyn figürleri

çocukta narsistik kişilik bozukluğunun gelişimine sebebiyet vermektedir. Horney bu faktörlerin bir grup halinde olduklarında bireyin gelişim sürecinde istenmedik etkilere sebep olduğunu, sadece birinin buna sebep olamayacağını belirtmektedir (Godkin ve Allcorn, 2009).

Sosyal öğrenme kuramcıları ise narsisizmin nedenini, aşırı hoşgörülü ebeveyn tutumları olarak görmektedir. Bu tutumlar nedeniyle çocuk herhangi bir gayret, davranış ya da başarı göstermeden her şeyi hak ettiğine ve özel bir kişilik olduğuna inanmaktadır. Üstünlük duygusu ve hak iddia etme gibi narsistik kişilik özelliklerinin, anne-babanın çocuğa karşı davranışları, hatta mimikleri ile aktarıldığını savunmaktadırlar (Horton, Bleau ve Drwecki, 2006).

Narsisizm kelimesinin psikopatoloji ile ilişkilendirilmesi, normal biçimde gelişen ve sağlıklı bir narsisizmin, sağlıklı bir uyum için hayati önemde olduğunun gözden kaçırılması demektir (Masterson, 2006, s. 15). Narsisizm, bir bireyin benlik saygısını yüksek tutması, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gereklidir. Bu açıdan doğal olarak her bireyde narsistik özellikler az da olsa bulunmak durumundadır. Narsisizm, bir kişilik bozukluğu değil, her canlı varlığa haklı olarak mal edilebilecek bir özellik, kendini koruma içgüdüsünün egoizminin libidinal bir tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkar (Freud, 2007, s. 23).

2.3. Narsisizmin türleri

Narsisizm özellikle çocukluk yıllarında, tekrar eden engellemelere, aşağılanmalara ve mahrumiyetlere uğrayan bireylerde bir savunma olarak gelişme eğiliminde olup narsisizmin bir kişilik özelliği mi, yoksa bir kişilik bozukluğu mu olduğuna ilişkin tartışmalar sürmektedir (DiGiuseppe, Robin, Szeszko ve Primavera, 1995, s. 304).

Alanyazında narsisizmi bir kişilik bozukluğu olarak inceleyen çalışmalar olsa da araştırmaların önemli bir kısmı narsisizmi bir kişilik özelliği olarak açıklamaktadır (Raskin ve Terry, 1988, s. 891; Emmons, 1984, s. 291'den aktaran Hamedoğlu, 2009). Kişilik bozukluğu kapsamlı bir şekilde tanımlamak oldukça güçtür. Kişilik bozuklukları, psikiyatri alanında tanı tartışmalarına en çok sebep olan problemlerdir. Kişilik bozukluklarında genel olarak karşılaşılan ortak nitelikler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Öztürk, 1997, s. 320);

1. Davranışların uyum sağlama konusunda esnek olmaması, benliğe yerleşmiş durumda olması

2. Toplum tarafından uyumlu sayılabilmek için geçerli olan ölçütlerden

3. Çocukluktan itibaren devam etmesi

4. İş hayatında ve toplum içerisinde belirgin bozulmalara neden olması

5. Benimsenmiş olsa da olmasa da değiştirilmek istenmemesi

6. Genel olarak bireyin çevresiyle çatışmaya ve sürtüşmeye neden olması, kendini çevreye uydurmak yerine çevreyi kendisine uydurmaya çalışması

7. Bireyin temel duygu durumunda, düşünce yapısında ve zihinsel yeteneklerinde belirgin bir bozukluk olmaması

Narsisizmi bir kişilik özelliği olarak ele alan araştırmalarda, kabul gören (normal) ve yıkıcı (patolojik) narsisizmden bahsedilir. Geçtan'a göre, patolojik narsisizmle normal narsisizm arasında ayırım yapabilmek her zaman kolay olmamaktadır. Bireyin kendisini değerli görmesi, sevmesi normal ve gerekli olan bir duyguyken, bu duyguların hangi evrede bir kişilik bozukluğuna evrildiğini saptayan ölçütleri ortaya koymak pek mümkün olmamaktadır (Özdemir, 2017). Narsisizm, bireyler için vazgeçilmez bir durumdur ve doğal gelişim sürecinde ortaya çıkar. Bu sürecin sağlıklı bir biçimde geçirilmesi normal narsisizm, süreçte bozulmaların ortaya çıkması patolojik narsisizm olarak isimlendirilerek iki boyutu olduğu kabul edilir (Atay, 2010).

2.3.1. Kabul gören (normal) narsisizm

Bireyin kendisini yönelik duyduğu sevgi, beğenme, değerlilik gibi duygular çoğu zaman diğer bireylerle ilişkilerinde ortaya çıkmakta ve diğer bireyler tarafından beğenilme, sevilme ya da değer verilme ile mümkün olmaktadır. Bireyin diğer bireyler ile olumlu ilişkiler kurabilmesi, kendisi ile ilgili olumlu duygu ve düşünceleri tarafından etkilenmektedir. Bu diğerleri tarafından değer görme, sevgiye değer bulunma, beğenilme istekleri narsistik ihtiyaçlardır. Bu narsistik ihtiyaçlar, bireyin temel psikolojik ihtiyaçları arasında yer almakta ve bütün bireyler normal gelişim sürecinde bunlara gereksinim duymaktadır. Bu ihtiyaçların giderilmesi, bireyin günlük faaliyetlerinden keyif almasını,

başarılarıyla gurur duymasını, çevresiyle ve bu çevrenin beklentileriyle aktif bir biçimde baş edebilmesini ve bunların yanı sıra eksik yönlerinden dolayı utanç ve öfke duygularını hissetmesini sağlamaktadır. Kişi kendini seviyor ve kendinden memnuniyet duyuyorsa, kendisi ile barışık başkalarını da (şüphe, çekememezlik veya kıskançlık hissetmeden) sever. Bu durumun ortaya çıkabilmesi için bireyin kendine ait olumlu taraflarını görmesinin yanı sıra olumsuz taraflarını da rahatsızlık hissetmeden kendine ait bir parça olarak kabul etmesi gerekmektedir. Normal narsisizmin mühim bir niteliği de bireyin öz değer duygusunu dışarıdan doyurmaya ihtiyaç duymaması ve şüphe etmeksizin öz değerine güvenmesidir (Özmen, 2006). Bireyin çevresine uyum sağlamasını ve çevresindeki insanların kendisinden beklentilerini gerçekleştirebileceği duygusunu yaşatan bu durumlar normal narsisizm olarak kabul edilmektedir (Rozenblatt, 2002). Kabul gören narsisizm ya da olumlu benlik değerlendirmesi yüksek düzeyde kendine güvendir. Bu, kişinin kendi hakkında olumlu duygulara sahip olması, kendine güvenmesi ve yeterli olmasına ilişkin yetenekle karakterize edilmektedir (Pulver, 1970, s. 319'den aktaran Hamedoğlu, 2009).

Normal (subklinik) narsisizm normal bir kişilik özelliğidir, sağlıklı bireyler çeşitli ölçülerde bu özelliğe sahiptirler ve pek çok çalışma narsisizmin normal bir kişilik özelliği olduğunu göstermektedir (Emmons, 1987'den aktaran Koşan, 2015). Normal narsisizm, kişinin kendine verdiği değer ve özgüvenin olabildiğince yüksek düzeyde bulunması ve çevre tarafından gösterilen eleştirilerin veya pozitif/negatif etkilerin bireyin kendine duyduğu güveni negatif açıdan etkileme derecesinin en az düzeyde olduğu durumdur. Birey çevresinden gelen kendisi ile ilgili düşünce ve görüşlerden beslenmek yerine, kendisiyle ilgili olan görüş ve düşüncelerine odaklanır ve özgüvenini bu şekilde arttırarak tatmin eder (Karaaziz ve Atak, 2013).

Kabul gören narsisizm kişiler arası dünyada becerili olmaya yardımcı olan empatiyi, utanma, imrenme, güç ve kontrol duygusunu içeren benlik bilincine dayalı duyguları içine alır. Olumlu öz-güven, içsel bağımsızlık ve düşüncelerin, duyguların, deneyimlerin ve sosyal normlara uyacak şekilde dürtülerin kontrolüne yönelik benliği koruyucu tecrübeleri içerir (Ronnigstam, 2005, : 39). Aşağıda listelenen Ronnigstam'ın kabul gören narsisizm tasvirleri "ait olma, minnettarlık ve ilgilenme duygularına yönelik gurur, ayrılık, üstünlük, duygularını dengelerken, suçluluk ve yalnızlık duygularını tolere edebilme" becerilerini kapsar (Ronnigstam, 2005, s. 43).

- Yetenek ve limitlerine yönelik gerçekçi öz-değerlendirme yapma

- Tasdik edilme ve övgü kadar eleştiri ve reddedilmeyi tolere edebilme becerisi
- Başarıya motive eden büyüklenmeci fanteziler
- Yapıcı saldırganlık ve güç duygusunu içsel olarak kontrol edebilme becerisi
- Diğerleriyle ilişkilerinde dengeli bir hak ediş duygusu
- Tutku ve empatiye sahip olma
- Sorumluluk alma ve karşılıklılığı takdir etme
- İmrenme, utanma, gurur ve aşağılık duygusu ve aşağılanma ile ilgili öz-bilinçlilik duygularını tolere edebilme becerisi

Kernberg bireyin benliğine olan cinsel yatırımını normal narsisizm olarak tanımlamaktadır. Bu cinsel yatırım yalnızca içgüdüsel bir cinsel enerji kaynağından değil, id ile süpergoda bulunan yapılar arasında olan, benlik ve benlik içi ilişkilerden kaynaklanır (Atay, 2010, s. 17). Kendiliğin cinsel yatırımını yani normal narsisizmi belirleyen intrapsişik yapılar ve harici etkenler şunlardır:

a) Harici (dışsal) etkenler: İçsel olmayan nesnelere elde edilen cinsel tatmin, ego arzularının ve amaçlarının, kültürel, entelektüel isteklerin doyumu kendiliğin cinsel yatırımını artırarak normal narsisizmin gelişimine yardım eder.

b) İçgüdüsel ve doğal etkenler: Sağlığın genel anlamda iyi olması, kendiliğin cinsel yatırımını artırır. Bireyin içgüdüsel gereksinimlerini bireysel ve toplumsal açıdan kabul görebilecek biçimde doyuma ulaştırma yeteneği de aynı görevi görür.

c) Süperego etkenleri: Süperegonun kendiliğe eleştiri veya cezalandırma gibi durumları yansıtmamasını sağlayacak şekilde yaşamak bireyin kendine duyduğu saygıyı ve özdeğerini artırır. Bireyin kendine duyduğu değer (özdeğer), ideal benlik ve ideal nesne imgelerinin entegre olması neticesinde meydana gelen diğer bir süperego yapısı olan ego idealinin istekleri ve beklentilerine uygun davranılması durumunda artmaktadır.

d) İdeal benlik ve Ego etkenleri: Egonun kendi içinde bulunan ego hedefleri, gerçek benliğin ona nispetle ölçüldüğü hedefleri göstermektedir. Sözü edilen hedeflere erişmek, kendiliğin cinsel yatırımını artırmaktadır. Olmayı amaçladığımız kişilik ile sahibi olduğumuzu duyumsadığımız kişilik birbirlerine ne denli yakınlaşmışsa ve ideal benliğimize ne kadar zahmetsizce ulaşabiliyorsak benliğin cinsel yatırımı da o denli yüksek olacaktır.

e) İçsel nesne dünyası: Özdeğer için başka bir mühim kaynak da, benlikle içsel nesne dünyası arasındaki pozitif ve şefkatli ilişkinin egemenliğidir. Bu ilişki; içsel gönül rahatlığının, hayat coşkusunun, saadetin ve iyimserliğin esas kaynağıdır. Ayrıca, bu şekildeki pozitif içsel nesne dünyası, özellikle kişi gerçek hayatında hayal kırıklıkları ve doyumsal yoksunlukları ile karşılaştığında benliği ona sevgiyle ve iyilik duygusuyla yardım sağlar (Kızıltan, 2004, s. 6-7).

İntrapsişik yapılarla dış etkenler arasında sağlanacak denge, sağlıklı narsisizmin gelişebilmesi için gereklidir. Buna ilaveten, narsist yatırımın artması cinsel yatırımı da arttırmaktadır. Bununla paralel olarak, sevgi duyma ve sevgi verme, gönül borcu hissetme ve bunu dile getirme, diğer bireyler için kaygı duyma, cinsel sevgi ile yaratıcılık da artmaktadır. Bu durumların herhangi birinde kayıp yaşanması diğer durumları da etkilemektedir. Bu nedenle, benliğe cinsel yatırımı yani sağlıklı narsisizmi düzenleyen bu intrapsişik yapıların bir arada ele alınarak incelenmesi, genel bir etkin denge içerisinde anlaşılması gerekmektedir (Kernberg, 2012).

Normal narsisizmi bireylerin gelişimi için normal bir kişilik özelliği olarak kabul eden görüşlerin yanı sıra birey ve çevresi için oldukça olumsuz etkileri olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda Twenge ve Campbell (2010), narsisizmin, oldukça dikkat çeken bir terim olduğunu ve yaygın bir kullanıma sahip olduğunu belirtmektedirler. Narsisistik kişilik bozukluğu üzerine gerçekleştirilmiş olan araştırmalar ve genç nüfus üzerine odaklanıldığında, klinik bir tanı koymaya yetecek kadar ilerlemeyen ama bunun yanı sıra birey ve çevresindeki kişiler için yıkıcı olabilen davranış ve tutumları normal narsisizm olarak adlandırmaktadırlar. Bu normal narsisizm çok daha yaygın olduğu için, potansiyel olarak çok daha zararlı olduğunu ancak bu özelliklerin Narsisist Kişilik Bozukluğu için de geçerli olduğunu belirtmektedirler.

Normal narsisizm, Kohut ile Wolf tarafından sağlıklı bir gelişim süreci için gerekli olan bir durum olarak ele alınmıştır. Kohut ve Wolf'a göre normal ve patolojik narsisizm, aynı sürecin parçalarıdır. Gelişim sürecinin ilk basamaklarında takılıp kalmanın, bir anlamda narsistik bozuklukların oluşmasının sebebi, bu süreç boyunca yaşanan, nesne ilişkilerindeki önemli ve kalıcı bozulmalardır (aktaran Özdemir, 2014).

Bazı önemli ipuçları narsisizmin normal boyutta mı yoksa patolojik boyutta mı olduğunun ayırımına varmamızı sağlar. Birey diğer kişilerle birlikteyken onlara dair ne duyumsadığı ve ne yaptığı önemlidir. Yıkıcı (patolojik) narsisizmin belirtilerinden bazıları kendiliğe

duyulan beğeni, sevgi ve büyülenme, karşısındaki insanları ise küçük görme, aşağılama veya yok saymadır (Özel, 2013, s. 252). Kendilerinin diğer bireylerden üstün olduğuna inanan, buna ek olarak neyin nerede son bulacağını ya da nerede devam edeceğini bilen narsistlerin yaşama daha iyi adapte olduğunu ve halk karşısında oldukça başarılı olabildikleri görülmektedir. Bu bireyler elde ettikleri başarı toplum tarafından beğenilip değer gördüğünde, narsist olmayan bireylerden daha fazla çalışmakta ve çaba sarf etmektedirler. Bazı narsistler gösterişlilik, yakışıklılık, güçlülük ve başkalarını yönlendirmedeki etkileri gibi durumları kullanarak, kendi içlerinde yaşadıkları başarı ve övgüye dair güçlü istekleriyle, pek çok sefer eğitim, iş ve sosyal örgütlenme gibi alanlarda lider durumuna geçmektedirler (Volkan, 2012).

2.3.2. Yıkıcı (patolojik) narsisizm

Narkissos'un boğulmasının nedeni, âşık olduğu görüntünün bir yansıma olduğunu anlamamasıdır. Mitolojik öykünün çarpıcı noktası Narkissos'un kendisine aşk duyması değil, kendine ait yansımayı tanımayı başaramadığı için kendi ve diğer bireyler arasındaki ayrıma dair herhangi bir idraktan mahrum olmasıdır (Shapiro ve Shapiro, 2006).

Erken çocukluk deneyimleri, narsistik kişilik özelliği geliştirme nedeni olarak farklı fikirler ortaya atılsa da, çoğu araştırmacıyı birleştiren bir noktadır. Bu evrede meydana gelen olumsuz tecrübeler, bireylerin kişilik bütünlüklerini korumak amacıyla gereksinim duydukları sağlıklı narsisizm yerine patolojik narsisizm geliştirmelerine sebebiyet vermektedir. Bireyin benliğine duyduğu ilgi ve verdiği önemin, psikiyatrik yardım almasına götürecekt kadar yoğunlaşması bir kişilik bozukluğu olan patolojik narsisizmi meydana getirmektedir (Evren, 1997). Patolojik narsisizm, bu durumda bir kişilik organizasyonu olarak bireyin psikolojik varlığını tehdit eden güçlerden korunmak üzere işlemektedir (Atay, 2010, s. 19).

Genel psikodinamik görüşe göre, çocukluk çağında ebeveyni kaybetme veya ebeveynin eksiklikleri ve hatalı davranışları nedeniyle karşılaşılan eleştirilme, alay edilme ya da ihmal edilme durumu, yine bu dönemde yaşanan başarısız olma ve korku duygusu ile bağımsızlığa duyulan gereksinim bireyde patolojik narsisizm gelişmesine neden olabilmektedir (Güleç ve Köroğlu, 1998, s. 742). Patolojik narsisizme sahip bireylerin kendilerini, yaptıkları hatalar ve sınırları ile kabul edebilme becerileri yoktur. Gerçekle

hayal arasındaki ayrışmaya sebebiyet veren bu yoksunluk, narsist bireylerin bocalama yaşamlarına sebep olmaktadır. Bu bireyler kendilerini kabul etme ve sevmeye konusunda yoksunluk yaşadıkları için diğer bireyleri de kabul etme ve gerçekçi bir biçimde sevmeye konusunda zorluk yaşamaktadırlar. İdeal benlik imajlarını muhafaza edebilmek amacıyla sürekli çaba sarf etmektedirler. Bu çabalarının bir sonucu da diğer insanlara duydukları ilginin sadece kendi muhteşem benliklerini takdir etmelerini sağlama düzeyinde kalması ve diğer insanları bağımsız birer kişilik olarak kabul edememeleridir (Atay, 2010, s. 19).

Bununla beraber bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinin özellikleri ele alındığında, narsisizmin patolojik boyutunun farkını anlamak kolaylaşmaktadır. Bireyin diğer kişilerle bir aradayken karşısındaki kişi ya da kişiler için ne duyumsadığı ve ne yaptığı önemli belirtilerdir. Patolojik narsisizme sahip olan bireyler diğer insanları sevebilme becerisinden yoksundur. Diğer bireylerin arzu, ihtiyaç ve duyguları onlar açısından önem arz etmemektedir. Bu bireyler kendilerini daha değerli hissetmek amacıyla karşısındaki bireyi değersizleştirmek, görmezden gelmek, umursamamak gibi davranışlar sergilerler. Diğer bireyleri hor görmek ya da küçümsemek için duydukları zorunluluk, kendilerini sevebilmek içindir (Özmen, 2006).

Patolojik narsisistler geleneksel anlamda narsisist kişilerdir. Bu kişiler başka bireylere yönelik empatiden yoksundur, kendilerine hizmet ederler, başka bireylerle rekabetçi çatışmalara girerler. Rekabetçi çatışma kişilerin başka bireylerin ilerlemesini kendi ilerlemelerine bir engel olarak algıladığı bir çeşit çatışma çözme biçimidir (Hamedoğlu, 2009). Örneğin kendi başarılarını önemseyen, başka kişilerin söylediklerini dinlemeyen ve hakkı olduğunu düşünerek eylemde bulunan ve sosyal açıdan agresif olan kişiler kabul edilemez yıkıcı niteliklere sahip narsisist kişilerdir (APA, 2000).

Patolojik narsisizm üç kategoride tanımlanabilir. Birincisi çocuk özsaygı seviyesinin gerilemesi, hafif düzeyde narsisistik karakterini yansıtan patolojik durumdur. Tam anlamıyla bir saplanma (saplantı) içerir ya da normal çocuk narsisizminde bu düzeye doğru bir gerileme yaşanır. İkinci olarak daha şiddetli ama bir ölçüde seyrek olan patolojik narsisizmdir. Narsisistik nesne seçiminin bir örneği olarak tanımlanır. Bu tipte hastaların kendilikleri bir nesne ile tanımlanır. Hastaların temsili sırasında çocuğun kendiliği bir nesne üzerinde tasarlanır. Patolojik narsisizmin üçüncü ve en şiddetli tipi klinik psikiyatrinin en zorlu sendromlarından olan narsistik kişilik bozukluğudur (Kernberg, 2004).

Patolojik narsisizm tanımı ilk olarak DSM III tanı ölçütleri kitabında (American Psychiatric Association, 1994) detaylandırılmış ve son çıkan DSM V'te de Narsisistik Kişilik Bozukluğu (NKB) şeklinde ele alınarak incelenmiştir. DSM V'e göre NKB tanısı aşağıdaki belirtilerden en az beşinin karşılanması halinde konulabilir.

1. Sahip olduğu yetenekleri ve elde ettiği başarıları abartma, yeterli başarıyı göstermeden üstün biri olarak kabul ve takdir edilmeyi bekleme, kendinin çok önemli bir birey olduğu hissini taşıma.

2. Sınırı olmayan başarının, gücün, zekanın, güzelliğin veya mükemmel sevginin üzerine düşünme.

3. Eşsiz ve özel bir birey olduğuna, bu nedenle de yalnızca özel veya sosyal nitelikleri açısından üstün durumda olan bireylerin kendini anlayabileceğine ve sadece bu tarz bireylerle arkadaşlık kurması gerektiğine inanma.

4. Diğer bireyler tarafından aşırı beğenilmek isteme.

5. Kendisine ayrıcalık yapılacağı bir tedavi yönteminin uygulanmasını bekleme veya bu beklentisine uygun davranışlar sergileme. Hak kazanma hissini taşıma.

6. Bireysel hedeflerine erişebilmek amacıyla diğer insanların zayıf noktalarını kullanma ve kişilerarası ilişkileri bireysel menfaatleri doğrultusunda kullanma.

7. Empati becerisinden yoksun olma. Diğer insanların hislerini tanıma, onların gereksinimlerini fark edip, bu gereksinimlerin ortadan kaldırılması için istekli olmama.

8. Çoğu zaman diğer bireylerin kendini kıskandığı düşüncesine olan inanç veya aşklarını diğer bireylerden kıskanma.

9. Saygısız ve kendini beğenmiş davranışlar ve tutumlar içinde bulunma, çevreden gelen eleştirilere kızgınlık, utanma ya da küçük düşme tepkisi verme (Köroğlu, 2013, s. 333-334).

Dışarıdan bakılınca patolojik narsisizme sahip olan bireyler kendilerini diğerlerinden farklı ve üstün gören, kendine duyduğu sevgi ve beğenisi yüksek olan bir birey gibi görünse de bu sadece görünüştedir. Daha derinlere inildiğinde bu bireylerin kendilerini değersiz hisseden kişiler oldukları görülür. Kendilerini diğerlerinden büyük görme tavırlarının altında yatan şey de bu durumdur. Patolojik narsisizm şişirilmiş bir kibri içerir. Bu kibir mübalağalı, özgüvenden mahrum, gerçek dışı, içi boş, içsel ve dışsal desteği olmayan ve biraz da her şeye gücü yeten hissi veren duygudur. Birey farkında olmadan kendine

yönelik değerden şüphe ettiği için şişirilmiş bir özdeğer hissine ihtiyaç duymaktadır. Bu nitelikteki özdeğer duygusu dışsal etkenlerle beslenmeye ihtiyaç duyar. Birey, diğer insanları değersizleştirerek kendine duyduğu değersizlik hissinden kurtulmaya çabalar. Karşısındaki insanları değersizleştirmeye duyduğu mecburiyet, özsevgisini ve özdeğerini hissedebilmesi içindir. Narsisizmin bu türü kişiyi çevreden gelen tenkitlere karşı aşırı duyarlı hale getirir. Bu bireyler özdeğer hissini olumsuz etkileyen her çeşit etkiye (tenkit edilme, küçük düşme, başarılı olamama) duyarlıdırlar, bu tür etkilere de kızgınlık ve depresyon ile tepki gösterirler (Özmen, 2006).

Yıkıcı / Patolojik narsisizmin ucu antisosyalliğe kadar dayanır (Kernberg, 1995, s. 91). Patolojik narsistlerin diğer insanlarla ilişkilerinde dikkat çeken noktalar kendine dönük, aşırı benmerkezci olmaları, diğer bireyleri sömüren yaklaşımlar içinde bulunmalarıdır. Kurdukları ilişkilerde odak noktasıdırlar, en önemli ve en kıymetli şey kendileridir. Diğer bireylerin kendilerine olan hayranlığına, ilgi ve sevgilerine duydukları bağımlılık, en büyük ve eşsiz oldukları fikri ile çelişmektedir. Benzersiz olduklarına olan inançları, diğer insanlarla yakınlık ve özdeşim kurabilme, onlarla duygudaşlık yapabilme yeteneklerini engellemektedir. Duyguları ve kurdukları ilişkiler konusundaki yüzeysellikleri karşısındaki bireyleri anlamalarına engel olur. Başka insanların varlık sebebi ve işlevi, kendisine hayran olmaları ve sevmeleridir. Diğer taraftan, kendilerine sergilenen hayranlık ile sevgiyi normal gelişmiş bir birey gibi karşılayamazlar ve bu bağımlılık bu şekilde sürer gider (Odağ, 1996, s. 471).

Patolojik narsisizme sahip bireyler, her ne kadar kendisinden emin ve diğer bireylerin fikirlerini önemsemediklerini gösteren tavırlarla hareket etseler de içsel süreçlerine bakıldığında diğer insanların fikirleri ile gelişmeye ihtiyaç duyan kişilerdir. Kişinin tümüyle dışarıdan gelen yorumlarla gelişmeye ve beslenmeye gereksinim duyması patolojik narsisizmde görülen en önemli özelliktir (Karaaziz ve Atak, 2013). Normal narsisizm ve patolojik narsisizmin farkını ortaya koyan özellik de budur. Patolojik narsistler beğenmedikleri özelliklerini ve kendilerine karşı hissettikleri değersizlik duygularını çevrelerindeki diğer insanlara yansıtarak rahatlamaya çalışırlar. Bunun bir sonucu olarak patolojik narsistler kendilerine yöneltilen olumsuz eleştiri ve duygulara aşırı duyarlı davranışlar (aşırı öfke, saldırganlık vb.) göstermektedirler (Kernberg, 2012).

Patolojik narsistler, gerçekte kendilerini sevmemekte ve küçük görmektedirler. Kernberg'e göre bu tip kişiler kendilerine abartılı bir sevgi duymaktan daha çok kendilerine nefret duymaktadırlar. Van Der Walls da narsistleri, kendilerini sevmedikleri

gibi başkalarını da sevmeyen kişiler olarak nitelendirmektedir (Evren, 1997). Narsistler kendilerini çevrelerindeki ahlaki isteklerine uydururlar çünkü uymadıkları zaman karşı karşıya kalacakları tepkilerden çekinirler ve bu durumu diğerleri tarafından sağlayacakları itaat etme, ve hayranlık duyma gibi durumları elde edebilmek için vermeleri gereken karşılık olarak görürler; ancak anti sosyal etkinlik göstermemiş olan narsistler, “düzmece işler yapan kişiler” olduklarını düşünmektedirler ve “paçayı sıyrabildikleri” zaman anti sosyal davranışta bulunabilmektedirler (Kernberg, 2012).

Patolojik narsisizme sahip bireyler görünüşte, ciddi şekilde bozulmuş tavırlar sergilemeyebilirler. Bir kısmı sosyal olarak çok faal ve iyi görünürler ve genellikle çocuksu kişilikten çok daha iyi itki denetimine sahiptirler. Bu bireyler diğer insanlarla etkileşime girdiklerinde alışılmadık bir şekilde kendilerinden söz etmektedirler, diğer insanların sevgisine ve kendilerine hayran olmalarına büyük gereksinim duymaktadırlar. Sözde çok yüksek bir kendilik kavramları olmasına rağmen diğer insanlardan gereğinden fazla takdir alma ihtiyacı hissetmektedirler. Empati düzeyleri oldukça düşüktür ve duygusal dünyaları yoğun değildir. Çevredeki diğer insanlar tarafından onaylanmanın ve kendi kibirli fantezilerinin haricinde yaşamdan pek zevk duymazlar. Diğer insanlar tarafından yöneltilen ilgi azalma gösterdiğinde ve yeni insanlar benlik saygılarını beslemediğinde, kendilerini tedirgin ve mutsuz hissederler. Diğer insanlara çekememezlik duyguları beslerler, narsist destek umdukları birtakım bireyleri ise (genellikle eski destekçileri) küçümseme ve kendisini onlardan üstün görme eğilimindedirler. İlişkileri asalak türdendir ve diğer insanları ilişkilerinde açık bir biçimde sömürürler. Başkalarını denetleme ve başkalarına sahip olma, diğer bireyleri hiçbir suçluluk hissetmeksizin kullanmaya hakkı olduğunu düşünme ve genellikle davetkar ve alımlı yüzlerinin gerisinde, acımama ve soğukluk duygusuna sahiptirler. Diğer insanların hayranlık ve takdirine ihtiyaç duymaları, patolojik narsistlerin “bağımlı” oldukları fikrini akla getirebilir ama daha derinlerde bir seviyede, yoğun güvensizlikleri ve diğer insanları küçük görmeleri sebebiyle herhangi bir bireye gerçekten bağımlı olmazlar (Kernberg, 2012).

2.4. Şiddet ve şiddet eğilimi kavramları ve tarihçesi

Şiddet ve şiddet eğilimi konusunda yapılan çalışma ve araştırmalar incelendiği zaman bu iki kavramla ilgili olarak farklı tanımlama ve açıklamalar yapıldığı görülmektedir.

Birtakım kaynaklar şiddeti sadece fiziksel boyutu ile ele almış, diğer birtakım kaynaklar ise şiddet ve şiddet eğilimini fiziksel ve fiziksel olmayan diğer tüm boyutları açısından ele almışlardır.

Şiddetin Latin dilindeki karşılığı “Violentia” kelimesine denk gelmektedir. Violentia, katı veya acıması olmayan şahsiyet, kuvvet manalarına gelmektedir. Bu kelime “Vis” ile ilgilidir, “vis” ise “etkin kuvvet, bir nesnenin kuvvetini kullanmak, yaşam kuvveti, değer” gibi anlamlar kapsamaktadır (Michaud, 1991). Şiddet kavramının kökensele açıdan incelediğimizde dilimize Arap dilinden geçtiği görülür. Şemsettin Sami'nin yazdığı Kamus-ı Türkî adlı eserde şiddet kavramı, sert ve katı davranışlar, güç kullanma, sertlik şeklinde ifade edilmekte, Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük isimli eserinde ise aynı görüşte olmayanlara güç kullanma, sertlik, sert davranma şeklinde ifade edilmektedir. (Genç, 2016).

Şiddeti tanımlamak oldukça zordur. Bahsi geçen zorluk, şiddetin tarihinin insanlığın tarihi kadar eski olması, insan düşüncesi ile beslenmesi ve pek çok boyutu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle şiddeti ortaya çıkış sebepleri, türleri, kaynağı ve boyutları yönünden değerlendirip tanımlama yaparken her toplumda ve çağda geçerli olacak ve kabul edilecek bir tanımlama yapabilmek mümkün görünmemektedir (Michaud, 1991).

Michaud (1991) şiddeti, karşılıklı ilişki açısından taraflardan biri ya da birkaçının dolaylı bir biçimde ya da doğrudan, bireysel ya da toplu olarak, başka birinin ya da birilerinin bedensel bütünlüğüne ya da töreler ile ilgili (manevi ve ahlaki) bütünlüğüne ya da eşyalarına, simgesel kültürel değerlerine, ne düzeyde olursa olsun olumsuz sonuç doğuracak şekilde davranması olarak tanımlamıştır.

Şiddet ile ilgili diğer bir önemli tanım Dünya Sağlık Örgütü tarafından, insanda var olan güç ve iktidarı, ruhsal veya bedensel bir kayba ve yaralanmaya neden olacak biçimde kendine, farklı bir kişiye, topluluğa doğrudan ya da dolaylı biçimde uygulanması olarak ifade edilmektedir. Şiddetin en ayırt edici özelliği ise eylemin maksatlı ya da kasıtlı bir şekilde fiziksel/ruhsal bakımdan zarar verme durumunun söz konusu olması olarak nitelendirilmektedir (Akınsel, 2018).

Şiddet, 28239 sayılı 20.03.2012 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmış olan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da, bireye fiziken, ruhen, cinsel ve maddi anlamda zarar veren ya da acı hissetmesi ile neticelenen ya da neticelenme ihtimali olan davranışları, bu durumlara yönelik kısıtlama ve tehdit veya bireyin

özgürlüğünün engellenmesini de kapsayan, sosyal ve özel alanda ortaya çıkan sözel, cinsel, maddi, fiziksel ve ruhsal çeşitli davranışlar ve tutumlar" şeklinde açıklanmaktadır (WEB1, 2012).

Köknel'e göre; "Şiddet kelimesi genel manada, duygulanımın aşırıya kaçmasını, bir olgunun derinliğini, sertliğini, güçlü ve kaba davranışı tanımlarken, özel manada güç kullanmayı, saldırgan tutumları, fiziksel kuvvetin olumsuz biçimde kullanılmasını, yakıp yıkip ortadan kaldıran yıkıcı etkinlikleri, sopa, silah, taş gibi nesnelere kullanarak yapılan saldırıları, birey ve toplum açısından olumsuz sonuçlar doğuran faaliyetleri belirtir. Saldırgan tutum ve davranışlar, mimiklerden veya bir kelimedenden tabiatı, varlıkları yakıp yıkan şiddet etkinliklerini de kapsayan geniş bir çeşitlilik içinde yer edinmektedir (aktaran İşiker, 2011, s. 6).

Şiddet eğilimi, insanların şiddete dair duyguları, fikirleri ve tutumlarından meydana gelmektedir ve bu olgu kişileri sadece şiddet davranışlarını kapsamaz. Herhangi bir durumda şiddet uygulamak kadar, şiddeti kullanmanın lazım olduğu fikrine sahip olmak da şiddet eğilimi manasını taşımaktadır (Haskan, 2009). Şiddet eğilimi; kognitif düzeyde şiddete hazır olan bireyin şiddete yüklediği olumlu düşünceler bütünü olarak tanımlanabilir (Karaboğa, 2018).

Bu açıklamalar doğrultusunda şiddet; psikolojik, duygusal, cinsel, ekonomik, fiziksel ve sosyal alanlar başta olmak üzere birçok anlamda insana yönlendirilen ve bireyi her çeşit zarara uğraticı hareket, şiddet eğilimini de; şiddet uygulama davranışı hakkında olumlu fikirlere sahip olma durumu olarak tanımlanabilir (Yakut, 2012).

2.5. Şiddetin türleri

Amerikan Psikoloji Derneği (APA) (2002), saldırganlığın şiddet biçiminde ortaya çıkmasında farklı mekanizmalar olduğunu belirtmektedir. Şiddetin aşağıda görülen biçimlerde olabileceğini ifade etmektedir:

- İfade biçimi olarak şiddet kullanımı: Bazı bireyler öfkelendiklerinde ya da hayal kırıklığına uğradıklarında hissettiklerini ifade etmek için şiddet kullanırlar. Bu kişiler problemlerinin çözümü olmadığına inanırlar ve kontrol edemedikleri duygularını ifade etmek için şiddete yönelirler.

- Manipülasyon amacıyla şiddet kullanımı: Başka insanları kontrol etmek ya da hedeflere ulaşmak için kullanılan şiddet türüdür.
- Kıyas olarak şiddet kullanımı: Kendine zarar veren ya da kendine zarar verdiren kişilere kıyas amacıyla gösterilen şiddet türüdür.
- Öğrenilmiş davranış olarak şiddet: Şiddet de diğer davranışlar gibi yaşam sürecinde öğrenilen bir davranış olabilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün şiddeti, kişinin kendine dönük uyguladığı şiddet, bireyler arası şiddet ve gruplar arası şiddet şeklinde tasniflendirdiği görülmektedir. Bireyin kendisine dönük şiddet tanımının içerisinde ise bilinçli yapılan yaralamalar, intihar ve intihar teşebbüsü bulunmaktadır. Bireyler arası şiddet içinde özellikle aile içinde meydana gelen, eş, kız/oğul ve ebeveynlere yönelen şiddet, bilindik ya da yabancı bir birey tarafından uygulanan şiddet mevcuttur. Gruplar arası şiddet kavramı ise içerisinde toplumsal, siyasi ve maddi şiddet tanımlarını bulundurmaktadır (Krug ve diğerleri, 2002).

Meyer ve Farrell'in 1998 yılında yaptıkları çalışmada şiddeti dört farklı türde ele aldıkları görülmektedir. Bunlar;

- Psikopatolojik şiddet; bireyin çeşitli travmalar ve ağır psikolojik problem yaşaması ve bunları yaşadktan sonra problemlerin bireyin davranışlarına etki etmesi nedeniyle ortaya çıkan şiddet türüdür.
- İlişkisel ya da bireylerarası şiddet; toplu yaşamının getirmiş olduğu uyuşmazlıklar, fikir ayrılıkları ve sorunlar nedeniyle toplumda görülen şiddet türüdür.
- Durumsal şiddet; bireyin alkol ve uyuşturucu gibi kendine zarar verecek maddeler kullanması, bu maddelere kolay bir şekilde ulaşabilmesi sonucu suç niteliği taşıyan davranışlar sergilemesi, yaşamış olduğu çevre, aile ve akran baskısı, ekonomik sıkıntılar ve tüm bunlar nedeniyle ortaya çıkan şiddettir.
- Yağmacı şiddet; bir kişinin maddi veya manevi fayda elde etmek amacıyla suça yönelmesi sonucunda ortaya çıkan şiddet türüdür ve anti-sosyal davranışların bir parçası olarak toplumsal yaşamda karışılır.

Şiddet olgusu genellikle fiziksel zarar verme şeklinde algılansa da görüldüğü gibi, şiddetin yöneldiği kimseler, şiddeti gerçekleştiren kişiler, şiddetin nedenleri, kaynakları gibi açılardan ele alındığı çok farklı sınıflamalar yapıldığı görülmektedir.

2.5.1. Fiziksel şiddet

Şiddetin en yoğun karşılaşılan türü olmakla birlikte karşıdaki insanın ya da grubun canının acımasına, yara almasına veya ölümüne sebep olan kasıtlı davranışlar şeklinde tanımlanabilir. Fiziksel şiddeti içeren uygulamalar; tokat atmak, ittirmek, tekmelemek, tükürmek, yumruk atmak, bir organını kıvırmak ya da kırmak, saçından sürüklemek, temel ihtiyaçlardan (su, yemek, uyku, tuvalete gitmek gibi) mahrum bırakmak, gerektiği halde tıbbi yardım almasını engellemek, öldürmek (Eken,1996) ile sarsmak, hırpalamak, dayak atmak, bireye cisimler atmak, sopa ve odun ile dövmek, ellerini kollarını bağlamak, kesen veya delen aletlerle üstüne yürümek ve bu aletleri kullanarak bireyi yaralamak, ateş eden silahlar kullanmak gibi durumlardır (Göktaş, 2010).

2.5.2. Sözel şiddet

Başkalarının yanında aşağılama, bir işi yapamayacağına dair ithamlarda bulunma, sindirme, başkalarıyla mukayese etme, emirler yağdırma, sürekli olarak kontrol etme, genel olarak bireyin özsaygısının ve özyeterliğinin zedelenebileceği göndermelerde bulunma, bireyin kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmesine engel olma olarak tanımlanabildiği belirtilmiştir (Akkaş ve Uyanık 2016, Akın 2013). Sözel şiddet, taciz edici türdeki telefon konuşmaları, korkutma, şiddet uygulamak ile tehdit etme, lakap takma, bir ırka yönelik olumsuz söylemler, aşağılayıcı alay ifadeleri, küfür etme, hakaret etme, hakkında söylentiler çıkarma gibi davranışlardır. Genelde toplumda hemen hemen herkesin kullandığı sözel şiddet, aynı ölçüde bu davranışa maruz kalanlar tarafından önemsenmediği için bu durum bir şikayet konusu olmamaktadır (Çetiner, 2006).

2.5.3. Cinsel şiddet

Cinsel şiddet karşıdaki birey ya da bireylere cinsel sözler söyleme, bedenine dokunma, cinsel öğeler barındıran görsel ya da işitsel materyalleri gösterme, dinletme ya da izletme, kendi bedenine dokunulmasını isteme gibi davranışları içermektedir.

Bireyi kendi rızası dışında, rızası olsa dahi istemediği bir zamanda, yerde ve biçimde cinsel faaliyete zorlamak, tecavüz, kendi ya da başkaları ile ilişkiye girmeye zorlamak, korkutan ve can acıtan cinsel eylemlerde bulunmak, cinsel kimliğine yönelik aşağılayıcı tavırlar sergilemek, cinsel organına zarar vermek, bireye ait fotoğraf ya da videoları kullanarak tehdit etmek ve bu şekilde cinsel fayda sağlamak, kalabalık ortamlarda vücuda temas etmek, ellemek, kendi bedenine dokunmaya ya da öpmeye zorlamak cinsel şiddet davranışlarına örnek verilebilir. Buna ek olarak “... namus ve töre gibi nedenlerle karşıdaki bireye baskı uygulamak ya da öldürmek” de cinsel şiddet uygulamalarıdır (Connell, 1998).

Cinsel şiddet, cinsiyet fark etmeksizin her yaş grubunda görülen bir durumdur. Bu durumun mağdurları ise kadınlar, çocuklar, yaşlılar, bedensel ve zihinsel yetersizliği olan bireyler ve kimi zamanda erkekler olmak üzere herkeştir. Ancak en çok kadın ve çocukların cinsel şiddete maruz kaldıkları göze çarpmaktadır (Polat, 2016).

2.5.4. Psikolojik/duygusal şiddet

Bazı zamanlarda şiddet bireyin vücuduna zarar vermez ve etkileri fiziksel olarak gözlenemez ancak şiddetin varlığı hissedilir. Bir bireye somut bir neden olup olmaksızın, içinde olduğu fiziksel ya da duygusal durumları kullanarak psikolojik baskı kurmak, duygu durumunu kullanarak kendini kötü hissetmesine neden olmak psikolojik şiddettir. Karşıdaki bireye sistematik olarak yapılan, bireyin benliğini, sosyal ve psikolojik durumunu, psikolojik bütünlüğüne olumsuz etki eden yargılar, sözel davranışlar veya göndermelerdir. En dikkat çekici özelliği, sürekliliği ve yinelenmesidir (Sağlık-Sen, 2013). Örgütsel olarak ele alınırsa, bireye astları, üstleri ya da kendi düzeyindeki çalışanlar tarafından sistematik olarak uygulanan bir takım gurur kırıcı tutumları, mobbingi ifade etmektedir (Aydın ve diğerleri, 2007).

Aşağılamak, lakap takmak, dedikodusunu çıkarmak, görmezden ya da duymazdan gelmek, dalga geçmek, başkalarının yanında küçük düşürmek, tehdit etmek, küfür ve hakaret etmek, dışlamak, bireyin duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmesini engellemek, kendi gibi düşünüp davranmaya zorlamak, aile fertleri ya da arkadaşlarıyla iletişimini kısıtlamak ya da yasaklamak, bireyin istediği şekilde giyinme özgürlüğünü kısıtlamak, yaptığı işi ya da ortaya koyduğu ürünü küçük görmek, hak ettiği övgüyü

vermemek, uzmanlığı dışında görevler vererek caydırmaya çalışmak, sürekli açık aramak gibi davranışlar psikolojik/duygusal şiddete örnek gösterilebilir.

2.5.5. Toplumsal/sosyal şiddet

Bireyin ait olduğu toplumsal yapının kurallarını öne sürerek onu kısıtlayıcı davranışlarda bulunmak, toplumsal yapının normlarını bozacak nitelikteki antisosyal davranışlar ya da kural tanımazlıkta bulunmak, bir gruba yönelik nefret içeren davranışlarda ve söylemde bulunmak toplumsal/sosyal şiddet olarak tanımlanabilir.

Toplumsal hayatın baskılanması, engellenmesi, bireyin arkadaş çevresi ile bir araya gelmesine, dışarıya çıkmasına yasak koymak, takip ederek rahatsız etmek, aşağılayıcı davranışlarda bulunmak, diğer bireylerin karşısında alay etmek, konuşurken lafını bölmek, istemediği halde evlendirmek, töre baskısı uygulamak sosyal şiddet sınırları içindedir (Göktaş, 2010). Ayrıca organize gruplar tarafından işlenen bir grubu ya da toplumu hedef alan nefret suçları, terörist saldırılar ve eylemler, suç örgütlerince üretilen şiddeti de içerir (Aykul, 2012).

2.5.6. Ekonomik şiddet

Ekonomik şiddet, bir bireyin diğer birey ya da bireyleri ekonomik anlamda baskı altına alması, çalışması sonucu elde edeceği kazançtan mahrum bırakması, dolandırması, çalışanlar arasında eşitsizlikler yaratması olarak tanımlanabilir. Bireye yaptığı iş ya da ortaya koyduğu ürün sonucu hak ettiği ücreti vermemek ya da hak ettiğinden daha azını vermek, çeşitli nedenlerle ya da kandırarak parasını veya malını elinden almak, aynı işi yapanlar arasında farklı ücret ödemek gibi örnekler verilebilir.

Ekonomik şiddet; bir diğer açıdan ele alındığında parayı kazanan partnerin eşini para ile kısıtlaması ya da kontrol etmesini de ifade etmektedir. Ayrıca eşin çalışmasına mani olmak ya da evin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde para kullanmamak da ekonomik şiddet kapsamında değerlendirilebilir (Araç ve Şulam, 2015).

2.6. Şiddete neden olan etkenler

Şiddetin tanımında olduğu gibi şiddete neden olan etkenler de bakış açısına ve toplumdaki topluma farklılık arz etmektedir. Şiddet davranışının ortaya çıkmasında tek bir etken değil, sosyal, ekonomik, kültürel ve bireysel gibi çok sayıda etken olduğu görülmektedir. Şiddet kavramı, bireysel ve çevresel; biyolojik ve sosyal etkenler ile bir arada açıklanabilir. Bununla birlikte şiddet davranışının meydana gelmesinde özellikle çevresel etkenlerin önemli bir etkisinin olduğu ifade edilebilir (Haskan, 2009).

Şiddet davranışının bireyden bireye, yönü, şiddeti veya türü açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. Aynı koşullar söz konusuysen bir bireyin şiddet davranışı gösterip diğer bir bireyin göstermemesi şiddet eğiliminde bireysel özelliklerin etkili olduğunu göstermektedir. Bacanlı (2006)'ya göre, şartlar uygun kişilik özellikleriyle bir araya geldiğinde şiddet davranışı meydana gelmektedir.

İçli (2002)'ye göre şiddetin kaynağı başlıca üç temelde ele alınabilir. Bu kaynaklardan ilki ailedir. Genellikle şiddet davranışı gösteren bireylerin anne-babalarında da buna eş davranışlar olduğu gözlenmektedir. Çevre ise ikinci kaynaktır. Şiddeti normalleştiren ve bunu bir yaşam tarzı haline getiren bir çevrede yaşayan çocukların da bu tür davranışlar göstermesi ihtimali fazladır. Üçüncü kaynak ise medyanın etkisinde kalan kamuoyudur. Yasaların yok sayıldığı, suç işleyenlerin kahraman olarak gösterildiği programların yer aldığı medya yapıları bireyin bu tür davranışları benimseyip gerçekleştirmesine sebep olmaktadır.

Bireyin aile içinde ya da toplum tarafından şiddete maruz kalması, olumsuz arkadaşlık ilişkileri, zarar verici madde bağımlılıkları, bireyin sahip olduğu iletişimsel ya da bilişsel yetersizlikler, boşanmış ya da parçalanmış aileye sahip olma gibi birçok psikososyal faktörün de şiddete sebebiyet verdiği bilinmektedir (Smith ve Smith, 2006). Bunlara ek olarak hızlı sanayileşme, çarpık şehirleşme, iç ve dış göçler, maddi kazanç dağılımında görülen adaletsizlik, iç ve dış göçler, toplumdaki güvensizlik ortamı, topluma ya da okul ortamına uyumsuzluklar da diğer nedenler olarak sıralanabilir (Koç, 2011).

2.7. Şiddet eğilimi risk faktörleri

Şiddet eğilimlerini anlamak açısından risk faktörlerini tanımlamak önemlidir. Bireylerin şiddet davranışı göstermesinde içinde bulunduğu fiziksel ve psiko-sosyal gelişim dönemlerinin etkisi büyüktür. Problem çözme aşamasında sağlıklı farklı rol modellerine sahip olamayan birçok birey; diğerleri tarafından saygı duyulma, başlıca bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılama ve statü elde etmenin en etkili ve biricik yöntemi olarak şiddeti kabul etmektedir. Bunun dışında, dahili ve harici kontrolü sağlayan kurallardan da mahrum bulunan bireyler şiddet davranışını kolay bir şekilde hayata geçirebilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006).

Öğülmüş'ün (2007) belirttiğine göre; dürtü kontrolünü yapamayanlar, ders başarısı düşük olan öğrenciler, saldırgan ve tepkisel olanlar, okul içi faaliyetlere katılmamayı tercih edenler şiddet eğilimi açısından risk altındadırlar. Buna ek olarak parçalanmış ailelerden gelenler ve çocuğuna ne şekilde davranacağını yeterince bilmeyen ebeveyne sahip olanlar, aile içi şiddete maruz kalan ya da şiddete tanık olanlar, geçmişte çocukluk istismarına uğrayanların da şiddete eğilimli olma anlamında risk altında oldukları söylenebilir.

Haskan (2009), yapmış olduğu çalışmada risk faktörlerini altı farklı başlık altında ele almıştır. Bunlar; bireysel faktörler, gelişimsel faktörler, ailevi faktörler, toplumsal ve çevresel faktörler, medya ve okul ortamıdır.

2.7.1. Bireysel faktörler

Aynı şartlar altında iken bireylerin şiddet davranışı gösterip göstermeme konusunda farklı davranması, şiddet davranışın türü, şiddeti ve yöneldiği kişi ya da durumların da farklılık arz etmesi, şiddet eğiliminde kişilik özelliklerinin ve bireysel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Biyolojik açıdan bakıldığında doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrasında yaşanan bir takım sorunlar bireyin ilerleyen dönemlerde şiddete yönelik eğilim göstermesinde etkili olabilmektedir. Şiddet davranışına sebebiyet veren kişisel etkenlerin başında, zekâ seviyesi gelir. Yapılan pek çok araştırmada zekâ düzeyinin düşüklüğü ile şiddet davranışına başvurma arasında bir bağ olduğu ortaya çıkmıştır (Sağlam, 2016). Bunun yanı sıra bazı

psikobiyolojik faktörlerin bireylerin şiddet uygulaması ya da şiddete uğramasında etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu faktörler arasında dürtü kontrol bozukluğu, madde kullanımı, eğitim seviyesinin düşük olması, aşırı alkol tüketimi, istismar öyküsü, geçmişte şiddet ile ilgili psikiyatrik problemlerin (bipolar bozukluk, travma sonrası stres bozukluğu, şizofreni ve borderline, antisosyal, paranoid kişilik bozuklukları) varlığı bulunmaktadır (Hocalar, 2018).

Araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre çocukluğunda şiddete maruz kalan birey, yetişkin olduğunda şiddet uygulayan bir birey olma açısından risk altındadır. Bununla birlikte bireyin hayatında yakın zamanlarda meydana gelen köklü değişiklikler, stresin ve iç gerilimin artmış olması, bıkkınlık, hayata karşı bakış açısının karamsar bir tablo çizmesi, şiddet uygulama konusunda fikirlerin ve fantezilerin bulunması, engellenmeye karşı düşük tolerans düzeyi de şiddet içeren davranışları ortaya çıkarmada büyük etkiye sahiptir. Ayrıca yeni bir kardeşin varlığı, sevilen birinin ölümü, sevdiklerinden ayrı ya da uzakta olma, yalnızlık, hastalık, işsizlik, anne-babanın ayrılması, mutsuz evlilikler de şiddetin meydana gelmesinde etkilidir.

Genç'e (2016) göre, bireylerde görülen, sosyal ilişkiler söz konusu olduğunda ciddi manada içe kapanık olmaları, öfke kontrolünü sağlama noktasında zayıf olmaları ve dolayısıyla diğer insanlar tarafından çabuk kızdırılmaları, şiddete maruz kalmaları, bireysel farklılıklara karşı anlayış göstermemeleri, çok çabuk hayal kırıklığı hissine kapılmaları ve düşünmeden hareket edip fevri davranışları gibi özellikler, onların şiddet eğilimi gösterme ihtimallerini artırmaktadır.

2.7.2. Gelişimsel faktörler

Şiddet eğiliminde etkisi olan bir diğer faktör de bireyin içine bulunduğu gelişim dönemi ve bu dönemde başarması gereken gelişimsel ödevlerdir. Ergenlik döneminde yaşanan gelişim ve değişimler, diğer tüm gelişim dönemlerine oranla oldukça yüksek düzeyde olmakta ve çeşitli açılardan şiddete eğilimi artırmaktadır. Bunlar, duygusal kararsızlık, dürtü kontrolünün zayıf olması, duygu durumunu düzenlemede yaşanan güçlükler, kimlik bunalımı, güçlü hissetme isteği, deneyim yetersizliği, benlik ve kimlik gelişiminde yaşanan sorunlar, özgüveni artırma gereksinimi, bir fikre bağlanma ihtiyacı olarak sıralanabilir. Bu sorunlar ergenlik döneminde yaşanan normal sorunlar olarak kabul edilmelerine karşın,

şiddete maruz kalma veya şiddeti uygulayan olmada önemli rol oynamaktadır. (Çuhadaroğlu Çetin, 2008).

Çevreyi tahrip etme, çalma davranışı, kavga çıkarma, tecavüz ve cinayet gibi suçların yoğun olarak yaşandığı dönem bu dönemdir. Bu şiddet eğilimi daha çok erkekler arasında görülse de, kızlar arasında da giderek yaygınlaşmaktadır (Gürsoy, 2009).

Şiddet eğilimin önemli bir sebebi olarak da ergenlerin karşı karşıya kaldıkları kişisel ve sosyal baskılar ile bu baskılarla baş edememeleri sonucunda meydana gelen mahrumiyet ve engellenmişlik duygusu görülmektedir (Gözütok, 2008). Ergenlik dönemindeki bireylerin yoksunluk ve engellenmişliğe olan toleranslarının düşük olması şiddet eğilimini meydana getiren bir tetikleyici şeklinde düşünülebilir.

2.7.3. Ailesel faktörler

Bireylerde şiddet eğilimin meydana gelmesi ya da artış göstermesinde ailesel faktörlerin, risk faktörleri açısından ele alındığında belki de en fazla paya sahip kategori olduğu görülmektedir. Genellikle eğitim seviyesi ve sosyoekonomik düzeyi düşük, erken ebeveyn olmuş ve bu nedenle çocuğun gereksinimlerini karşılamakta ve sorunlarını çözmekte yetersiz kalan, baskıcı tutum içinde olan, antisosyal davranış kalıplarına sahip, sorun çözme becerilerinde yetersiz olan, boşanmış ya da parçalanmış ailelerde yetişen bireylerin şiddete daha fazla eğilim gösterdiği söylenebilir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) yaptığı açıklamalara bakıldığında ergenlik döneminde görülen şiddetin, bireyin çocukluk döneminde tanık olduğu ebeveyn anlaşmazlıkları, ebeveyn ve çocuk arasındaki olması gereken sıcak bağın yetersiz olması, ailedeki çocuk sayısının fazlalığı, erken yaşta ebeveyn olunması, aile fertlerinin birbirlerine olan bağlılığının zayıf olması ile güçlü bir ilişki içinde olduğu görülmektedir (Haskan, 2009).

Kızmaz'a (2006) göre, geçmiş zamanlarda çocuk istismarının en çok meydana geldiği ailelerin, genel olarak çocuklara fiziksel istismarı en üst seviyede uygulayan aileler olduğu görülmektedir. Bu değerlendirmeye göre, çocukluk zamanında fiziksel şiddet gören kişilerin, şiddete daha yatkın duruma geldikleri ve yaşamlarının sonraki dönemlerinde de şiddet içerikli davranışlar ortaya koyabilecekleri sonucu çıkartılabilmektedir. Aynı şekilde, suç geçmişi bulunan, antisosyal eğilime sahip olan, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı

olan ebeveynlerin bulunduğu bir ailede yetişen çocuğun, ilerleyen dönemlerde şiddete eğilim gösterme ihtimalinin de daha üst düzeyde olacağı tahmin edilmektedir (Kızmaz, 2006).

Parçalanma (ayrı yaşayan anne-baba veya ebeveynlerden birinin terk edip gitmesi) ya da boşanmanın olduğu aile yapısı, çocukların suça ve şiddete eğilim göstermesi durumlarında önemli bir faktördür. Bowlby, bir bireyin yaşamındaki ilk beş yılda annesinden ayrı kalmasının, suçluluk da dahil olmak üzere telafisi olmayacak negatif sonuçlara yol açabileceğini belirtmektedir (Koç, 2011).

Anne baba tutumları da bireyin şiddete eğilimli olup olmaması konusunda önemli bir faktör olarak görülmektedir. Genel kabul gören bir düşünceye göre baskıcı ve otoriter bir aile tutumu çocukların şiddet davranışı göstermesinde en önemli ön etkenlerden biridir. Hem sertlik hem de kayıtsızlığın görüldüğü bir aile tutumu da ayrıca bir risk faktörü olarak görülmektedir (Dumas, 1999).

2.7.4. Toplumsal ve çevresel faktörler

Bireyin şiddet davranışını görüp öğrenmesine ve uygulamasına neden olan bir diğer faktör de toplum ve sosyal çevredir. Bireyin sosyalleşme sürecini etkileyen önemli etkenlerden biri olan toplum ve çevre, çocuğa ve gence rol model oluşturması açısından oldukça etkilidir. Bireyin yaşadığı çevrede olumsuz davranış kalıplarına sahip olan ve bunları sergileyen kişi ya da grupların olması hem şiddete maruz kalmaya, hem de şiddeti ortaya çıkarıp bir araç olarak kullanmaya neden olmaktadır.

Çevresel ve toplumsal faktörler incelendiğinde bağımlılık yapan maddelere ve şiddet araçlarına ulaşımın kolay olması, sosyal yaşamdaki dengesizlik ve düzensizlik, eğitim seviyesinin yeterli düzeyde olmaması ve toplumun şiddete karşı duyarsızlık göstermesi şiddete eğilim konusunda önemli etkenlerdendir. Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireyler, ihtiyaçlarını giderirken şiddeti bir araç olarak kullanmaktadır (Karaboğa, 2018).

Toplumda sosyal statüsü düşük kesimlerde yaşayan bireylerde, gelir eşitsizliği arttıkça şiddet ve şiddet eğiliminin de artış gösterdiği görülmektedir. Gençler arasında gruplaşma ve çeteleşme ile bağımlık yapıcı madde kullanma şiddeti arttıran riskli davranışlardır. Toplumdaki nüfus yapısının farklılaşması, genç nüfusun artış göstermesi ancak buna bağlı

olarak eğitim ve bir işe yerleşme olanaklarının istenilen düzeyde olmaması, iç ve dış göçler sebebiyle oluşan çarpık kentleşme gibi birçok unsur toplumdaki gençleri negatif yönde etkisi altına almaktadır. Genç bireylerin hayata ve topluma bakışı farklılaşmakta ve şiddet davranışları ortaya çıkmaktadır (Özcebe, 2006).

Şiddetin devam etmesinde önemli olan bir diğer faktör de şiddet aracılığı ile para kazananların şiddeti desteklemesidir. Bilgisayar oyunu üreticileri, basın-yayın ve haber kuruluşları, silah ve patlayıcı madde üreticileri, savunma sanayi, oyuncak üreticileri, reyting meraklıları ve korunma-güvenlik araçları üreticileri şiddet aracılığıyla maddi kazanç sağlamaktadır. ABD’de, alarm sistemlerine, göz yaşartan ve sersemleten spreylere, yılda dört yüz milyon dolar harcanmaktadır (Debarbieux, 2009).

Bazı politik söylem ve durumlar da şiddet olaylarını artırabilmektedir. Örneğin etnik, ırksal, dinsel farklılıkların olduğu ve çıkar çatışmalarının yaşandığı ortamlarda şiddet olaylarının daha fazla meydana geldiği görülmektedir. Devrim yanlısı ve devrim karşıtı kesimlerin ayrılıkçı yaklaşımları, askeri darbeler ve seçim dönemlerinde ortaya çıkan şiddet eylemleri bunlara örnek gösterilebilir (Kocacık, 2001).

Yapılan araştırmalara göre din olgusu da şiddetin toplumsal nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Toplumsal bağlamda din ve şiddet ilişkisi, farklı disiplinler tarafından incelenmiş, sonuç olarak üç farklı tez ortaya atılmıştır. Buna göre; birincisi, din şiddeti körükler, ikincisi dinin şiddetle ilişkisi yoktur, üçüncüsü ise din meşru sınırlar dâhilinde şiddeti onaylar (Çayır ve Çetin, 2011). Dinlerin bireysel ve toplumsal hayata dair emir ve yasaklarına bakıldığında, hiçbir dinin özü itibarıyla şiddeti onaylamadığı, tam tersine insanda bulunan kötü ve çirkin davranışları ortadan kaldırmak için inanç-ibadet ve ahlaki unsurlarla yol gösterdiği görülmektedir (Yakut, 2012).

2.7.5. Medyadan kaynaklanan faktörler

Medya ve kitle iletişim araçları yaşamımızda geniş bir yer tutmakta ve şiddete yönelik eğilimi oldukça artırmaktadır. Her gün, özellikle de görsel iletişim araçları tarafından çeşitli şiddet davranışları evlere girmekte ve bireylerin sürekli bunlara maruz kalması ve bunun normal olarak gösterilmesi nedeniyle de şiddet davranışları gittikçe artmaktadır.

Medyada yayınlanan şiddetin etkileri hakkında dört farklı kuram geliştirilmiştir.

a. Arınma Kuramı: Bu kurama göre şiddetin açığa vurulmasıyla kişilerdeşarj olmaktadır. Böylece kişiler televizyondaki şiddet olaylarını izleyerek şiddete yönelik duygularından arınabilirler.

b. Saldırganlık Kuramı: Bu kuram medyada gösterilen şiddetin, kişinin önceden öğrenmiş olduğu şiddeti açığa çıkardığını savunur.

c. Güçlendirilmiş Saldırganlık Kuramı: Medyadaki şiddet gerçek hayattaki şiddeti körükler, hatta bu gördükleri kişinin kendisi için bir deneyimdir.

d. Deneysel Öğrenme Kuramı: Medyadaki şiddet gençlere şiddeti öğretmektedir, karakterlerini şekillendirmektedir (Avcı, 2010).

Şiddetin televizyon ve internet programlarında, bir kahramanlık davranışı şeklinde sunulması bireylerin şiddete yönelik davranışlarını önemli ölçüde etkilemekte ve sosyal hayatta iletişim problemleri yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum da bireylerin küçük yaşlardan itibaren televizyon ve internet programlarındaki figürleri model olarak alması sonucunda özellikle öğrenciler arasında “çete” olgusu oluşmasına neden olmaktadır (Aykul, 2012). Yapılan çeşitli araştırmalarda medyanın şiddet üzerinde geçici bir etkisi olduğu belirtilmektedir. Ancak her gün kanlı görüntüler, bıçaklı, silahlı, kavgalı, dövüşlü temalar şiddeti pekiştirmekte ve etkileyici bir rol oynamaktadır (Tezcan, 1996).

Medya toplumun sapkın olma durumunu ve şiddeti değerlendirme tarzını ve derecesini de etkilemektedir. Televizyonlardaki birtakım yayınlar, toplumun yarattığı utanç duygusu/onur, özel hayat/topluma açıklık, iyi/kötü arasındaki sınırları ortadan kaldıracak özelliktedir. Bu konuda dikkati çeken en negatif faktör, televizyon başı çekmekle beraber bütün medya organlarının şiddeti “normal” bir şey şeklinde nitelendirmeleri ve göstermeleridir. Öldürme davranışı bile kimi zaman anlaşılabilir olarak gösterilebilmektedir (Johnson ve Johnson, 1995).

İnternet ve bilgisayar oyunları da bireyleri şiddete yönlendiren etkenlerdendir. Funk tarafından yapılan bir araştırmada yedinci ve sekizinci sınıfa giden 357 öğrenciye bilgisayarda hangi oyunları oynadıkları sorulmuştur. %32’sinin fantezi ve şiddet oyunları oynadığı, %29’unun şiddet içerikli spor oyunları oynadığı, %20’sinin genel eğlence tarzında oyun oynadıkları, %1’inin insan tarafından uygulanan şiddeti ele alan oyunları oynadıkları, %2’sinin ise eğitimsel içerikli oyunlar oynadıkları belirlenmiştir (Ulusoy, 2008).

2.7.6. Okul ortamından kaynaklanan faktörler

Sosyal öğrenme kuramlarına göre bireyler çeşitli rol ve davranışları çevresindeki bireyleri gözlemleyerek öğrenirler. Bu açıdan ele alındığında okul ortamı şiddet davranışlarının meydana gelmesinde ya da artış göstermesinde önemli bir paya sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan, Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi Ve Azaltılması Stratejisi Ve Eylem Planı Raporunda okul şiddeti şöyle tanımlanmıştır; “Okul şiddeti, bireyin öğrenci veya öğretmenlere dönük fiziksel, psikolojik veya sosyal olarak, kasten saldırı veya müdahalesi olup, bireylerin fiziksel veya ruhsal acı yaşamasına neden olan şeydir.” (Otlu, 2009). Buna göre okul ortamından kaynaklanan risk faktörleri eşit olmayan kaynaklar, yeterince açık olmayan disiplin kuralları, güvenli okul anlayışının bulunmaması, cezaya dayalı kontrollerin fazlalığı, öğrencilere tanınan sınırlı özgürlükler, yönetim anlayışında öğrencilerin ve ailelerin eksikliği olarak sıralanabilir (Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici, 2009).

Okullarda görülen şiddetin sebepleri köklü ve karmaşık bir yapıdadır. Çünkü her öğrencinin gelişimi öncelikle bir aile, okul, arkadaş grubu içerisinde gerçekleşmektedir. Ekonomik gelir düşüklüğü, alkol veya uyuşturucu bağımlılığı, ırkçı düşünceler, çete grupları ve silahlanmalar, kişisel fırsatlarda eşitsizlik, okul içindeki veya okul sonrasındaki etkinliklere önem vermeme, aile içinde ve toplumda şiddetin desteklenmesi gibi nedenler, bazı çocukları diğerlerine göre şiddet konusunda daha riskli hale getirmektedir (Doğutaş, 2012).

Bunun yanı sıra okul ve sınıf atmosferinin kişilerin davranışları üstünde etkisi olduğunu farz eden birtakım araştırmacılar, kişilerin sınıf ortamında kurdukları ilişkileri ve iletişim durumlarını, sınıf atmosferinin başarıya odaklanıp odaklanmamasıyla şiddet ve suç davranışı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Düzensizliğe, suça ve şiddete yönelik eğilime sebebiyet verebileceği düşünülen okuldan kaynaklanan risk faktörleri aşağıdaki içimde ifade edilmektedir:

- Sınıfın-okulun çok fazla sayıda öğrenciye sahip olması,
- Yüksek seviyede öğretmen-öğrenci oranı,
- Ders programlarındaki aksaklık ve yetersizlikler, derslere olan ilginin yetersizliği,

- Akademik başarı düzeyinin düşük seviyede olması ve işlerin aksamasına neden olan ilgisizlik,

- Ders araç-gereçlerinin tasarımının iyi olmaması ve okul binalarındaki materyallerin hem izole olmayı artıran hem de iletişim kurmayı engelleyen portatif/taşınabilir çeşit olması

- Okul yöneticilerinin/idarecilerin çatışmaya neden olacak ortamları anlama konusunda yetersiz kalmaları, problem çözme noktasında ilgisiz davranmaları, sorunların çözülemeyeceğine inanmaları, bir başka ifadeyle ne yapacaklarını bilememelerinden kaynaklanan yetişkin başarısızlığı (Flannery, 1997).

Ergenlerin şiddete eğilim göstermesinde önemli problemlerden birisi de çetelerdir. İnsan yapısı gereği, bir gruba ait olma ve sosyal kabul görme gereksinimi duyar. Bu gereksinim özellikle ergenlik çağında üst düzeyde olur. Bu sebeple, genellikle benzer şekilde düşünen, birbirine yakın sosyoekonomik düzeyde olan ve aynı yaşlarda bulunan çocuklar bir araya gelerek arkadaş grupları oluştururlar. Eğer bu arkadaş grupları suça eğilimli kişilerden oluşuyorsa çete denilen gruplar oluşmaktadır (Buluç, 2006).

2.8. İlgili araştırmalar

2.8.1. Narsisizm ile ilgili araştırmalar

Aşağıda, narsisizm kavramı ile ilgili araştırma ve çalışmalara yer verilmiştir. Araştırmalar sıralanırken kronolojik sıra dikkate alınmış ve bu çalışma ile benzer değişkenleri inceleyen araştırmaların yer almasına özen gösterilmiştir.

2.8.1.1. Narsisizm ve cinsiyet

Alan yazında narsisizmin cinsiyet değişkeni açısından incelendiği araştırma sonuçlarına bakıldığında bazı araştırmalarda erkek cinsiyeti adına anlamlı farklılık, bazı araştırmalarda kadın cinsiyeti adına anlamlı farklılık bulunmuştur. Bazı çalışmalarda ise cinsiyete göre anlamlı fark bulunmadığı görülmektedir.

Hamedoğlu'nun (2009) 'Örgütsel Narsisizm' ile "Yönetici ve Öğretmen Algıları" konusunda liselerde yaptığı araştırmada, erkek cinsiyetinin; özel kişilik ve kibir, teşhircilik, liderlik ve otorite, genel narsisizm düzeylerini daha çok etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Gülmez (2009) tarafından 'Narsistik Liderlik' konulu yöneticilerle yapılan çalışmada kadınların narsisist kişilik özelliklerinden teşhircilik alt boyutunun erkeklere oranla daha yüksek puan aldıkları görülmüştür.

Twenge (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kadınların narsisistik otorite boyutunun erkeklerin narsisistik otorite boyutu düzeylerinden daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Yumuşak (2013)'ın üniversite öğrencileri ile yaptığı, flört şiddeti ve buna ilişkin tutumlar konusundaki araştırmada narsisizmin alt boyutlarından olan üstünlük, hak iddia etme, otorite, sömürücülükle toplam narsistik puanları açısından erkekler ile kadınlar arasında erkekler adına anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Küsgülü (2014)'nün üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği, umut, mutluluk, narsisizm kavramlarını incelediği çalışmasına göre üniversite öğrencilerinin otorite özelliklerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, kadın cinsiyeti otorite düzeyleri ortalamasının erkek cinsiyeti ortalamasından daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin üstünlük özelliklerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, kadın cinsiyeti üstünlük özellikleri ortalamalarının erkek cinsiyeti ortalamalarından daha düşük olduğu saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin teşhircilik, özyeterlik, kendini beğenme, sömürücülük, hak iddia etme ve narsistik kişilik özelliklerinin cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığının olmadığı tespit edilmiştir. Orhan (2014)'ın 'Narsisizm Etiyolojisi ve Dindarlıkla İlişkisi' isimli araştırmasında ise narsisizm ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.

Torun (2016)'un ortaokula giden öğrencilerin saldırganlık davranışları ile narsisizm arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre toplam narsisizm puanı açısından farklılaşmadığı görülmektedir.

Ashmawy (2016)'nın 'Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık Ve Narsisizm İlişkisi (Sinop Örneği)' isimli araştırmasında elde edilen verilere göre, araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre narsisizm eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Karakuş (2017)'un 'Lise Öğrencilerinde Psikolojik Savunmalar Açısından Narsisizm Ve Benlik Saygısının Karşılaştırılması' isimli yüksek lisans tezi çalışmasında, araştırmaya katılan öğrencilerin narsisistik kişilik puan ortalamalarının cinsiyetlerine bağlı olarak anlamlı şekilde farklılaştığı, erkek öğrencilerin narsisistik kişilik ortalama puanlarının kadın öğrencilerin ortalama puanlarına göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

İmamoğlu (2018)'nin 'Narsisizm: Algılanan Ebeveyn Tutumları ve Savunma Mekanizmaları Açısından Bir İnceleme' isimli yüksek lisans tezi çalışmasında cinsiyet değişkeninin büyüklenmeci narsisizm puanları üzerinde gruplar arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre, erkeklerin büyüklenmeci narsisizm puanlarının, kadınların büyüklenmeci narsisizm puanlarından anlamlı biçimde yüksek olduğu görülmüştür. Kadın ve erkeklerin kırılğan narsisizm puanlarının ise anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.8.1.2. Narsisizm ve kardeş sayısı

Torun (2016)'un ortaokul öğrencilerinde saldırganlık davranışları ile narsisizm arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında kardeş sayısı farklı olan öğrencilerin narsisizm puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Karakuş (2017)'un 'Lise Öğrencilerinde Psikolojik Savunmalar Açısından Narsisizm Ve Benlik Saygısının Karşılaştırılması' isimli yüksek lisans tezi çalışmasında araştırmaya katılan öğrencilerin narsistik kişilik puan ortalamaları kardeş sayısına bağlı olarak farklılık göstermekte, hiç kardeşi olmayan grubun narsisizm ortalama puanlarının 1 kardeşi olan grubun ortalama puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Tek çocuk olan grubun narsisizm ortalama puanları 2 ila 3 kardeşi olan ile 4 ve üstü kardeşi olan grubun ortalama puanlarından yüksektir ve anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. 1 kardeşi olan grubun narsisizm ortalama puanları 2 ila 3 kardeşi ile 4 ve üstü kardeşi olan grubun ortalama puanlarından yüksektir ve bu fark anlamlı düzeydedir.

2.8.1.3. Narsisizm ve akademik başarı düzeyi

Karakuş (2017)'un 'Lise Öğrencilerinde Psikolojik Savunmalar Açısından Narsisizm Ve Benlik Saygısının Karşılaştırılması' isimli yüksek lisans tezi çalışmasında araştırmaya katılan öğrencilerin, narsisistik kişiliğe ilişkin ortalama puanlarının zayıf sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve zayıf sayısının narsisistik kişilik puan ortalamalarında herhangi farklılaşmaya neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.8.1.4. Narsisizm ve ailenin aylık geliri

Orhan (2014)'ın 'Narsisizm Etiyolojisi ve Dindarlıkla İlişkisi' isimli araştırmasında algılanmakta olan sosyoekonomik seviye ile narsistik yönelimler arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Altun (2015)'un yaptığı çalışmada narsisizme yönelik eğilimleri gösteren puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı, aritmetik ortalamalara bakıldığında narsisizme yönelik eğilim düzeyleri en üst seviyede olan öğrencilerin, aile gelirinin iyi düzeyde olduğu öğrenciler, narsisizme yönelik eğilimleri en düşük seviyede olan öğrencilerin ise aile gelirinin çok düşük seviyede bulunan öğrenciler olduğu görülmüştür.

Koşan (2015)'in üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında ailelerinin aylık gelirine göre katılımcıların narsisizm toplam puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ailesinin aylık geliri 4001 TL ve üzeri olanların narsisizm toplam puanları ailesinin aylık geliri ve 0-1000 TL arasında olanlardan anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Katılımcıların ailelerinin aylık gelirine göre narsisizm üstünlük boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmuş, buna göre ailenin aylık geliri 4001 TL ve üzeri olanların narsisizm üstünlük puanları, geliri 0-1000 TL, 1001-2000 TL ve 3001-4000 TL arasında olanlardan anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Katılımcıların narsisizm otorite boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmuş, ailesinin aylık geliri 4001 TL ve üzeri olanların narsisizm otorite puanları, ailesinin aylık geliri 0-1000 TL arasında olanlardan anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Ayrıca katılımcıların ailelerinin aylık gelirine göre, narsisizm sömürü boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre ailesinin aylık geliri 4001 TL ve üzeri olanların narsisizm sömürü puanları, ailesinin aylık geliri 0-1000 TL arasında

olanlardan anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Katılımcıların narsisizm sömürü alt boyutunda da anlamlı bir farklılık bulunmuş, buna göre annesi niversite mezunu ve ortaokul mezunu olanların narsisizm sömürü puanları, annesi okuryazar olmayanlardan anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. Ayrıca katılımcıların narsisizm kendine yeterlilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmuş, buna göre annesi ortaokul mezunu olanların narsisizm kendine yeterlilik puanları, annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi okuryazar olmayanlardan anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir.

Torun (2016)'un ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmasında, düşük gelir düzeyi, orta gelir düzeyi ve yüksek gelir düzeyi olmak üzere üç gelir düzeyi belirlenmiş, gelir düzeyleri farklı olan öğrencilerin narsisizm puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ashmawy (2016)'nin araştırmasından elde edilen bulguların, öğrencilerin ailelerinin sosyo ekonomik durumu değişkenine göre narsisizm eğilimlerini desteklemediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.8.1.5. Narsisizm ve anne eğitim düzeyi

Altun (2015)'un yüksek lisans tez araştırmasında öğrencilerin annelerinin eğitim durumları değişkenine göre narsisizm eğilim düzeyi arasında anlamlı fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Koşan (2015)'in çalışmasında annesi ortaokul mezunu olanların narsisizm toplam puanlarının, annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi okuryazar olmayanların toplam puanlarından anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür.

Torun (2016)'un yaptığı çalışmada anne eğitim seviyeleri farklı olan öğrencilerin narsisizm puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ashmawy (2016)'nin yüksek lisans tezi araştırmasından elde edilen bulgular annelerinin eğitim seviyesine göre öğrencilerin narsisizm eğilimleri açısından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığını göstermiştir.

Karakuş (2017)'un 'Lise ğrencilerinde Psikolojik Savunmalar Açısından Narsisizm Ve Benlik Saygısının Karşılaştırılması' isimli yüksek lisans tezi çalışmasında araştırmaya katılan öğrencilerin, anne eğitim düzeyine göre narsisistik kişilik testinden aldıkları

ortalama puanlar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte ve buna göre annesi lise mezunu olan grubun narsisizm ortalama puanlarının annesi ilkokul-ortaokul mezunu olan grubun ortalama puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

2.8.1.6. Narsisizm ve baba eğitim düzeyi

Altun (2015)'un yaptığı çalışmada öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre narsisizm eğilim düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

Torun (2016)'un çalışmasında baba eğitim seviyeleri farklı olan öğrencilerin narsisizm puanları arasında sınır seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılaşmanın okula gitmemiş babaların çocuklarının narsisizm puan ortalamasının diğer öğrencilerin puan ortalamasından düşük olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Ashmawy (2016)'nin yüksek lisans tez araştırmasından elde edilen verilere göre babalarının eğitim seviyesine göre öğrencilerin narsisizm eğilimleri istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir.

2.8.2. Şiddet ile ilgili araştırmalar

Aşağıda, şiddet ve şiddet eğilimi ile ilgili araştırma ve çalışmalara yer verilmiştir. Araştırmalar sıralanırken kronolojik sıra dikkate alınmış ve bu çalışma ile benzer değişkenleri inceleyen araştırmaların bulunmasına özen gösterilmiştir.

2.8.2.1. Şiddet ve cinsiyet

Herrenkohl ve diğerlerinin (2000) gelişimsel bakış açısı yönünden şiddet davranışını ortaya çıkaran risk faktörlerini inceledikleri boylamsal çalışmada araştırma sonuçlarına göre bireysel risk faktörleri arasında yer alan cinsiyetin (erkek olma), 10 yaşındayken görülen anti-sosyal davranış ve hiperaktivitenin sonraki yaşlarda görülen şiddet davranışına etki ettiği sonucu görülmüştür.

Tok (2001) cinsiyet rolleriyle ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin, çeşitli değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırdığı çalışmasının sonucunda cinsiyet değişkenine göre, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, kız öğrencilerinkine göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur.

Efiliti'nin (2006) lise öğrencilerinin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyinin kız öğrencilerden anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, ayrıca erkek ergen öğrencilerin kız ergen öğrencilere göre saldırganlığı daha fazla onayladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Haskan (2009)'ın yaptığı araştırmada şiddet eğiliminin görülme sıklığı cinsiyet değişkenine göre ele alındığında, yüksek şiddet eğilimi olan ergenlerin kız cinsiyet oranının % 32, erkek cinsiyet oranının %76 olduğu, buna göre erkek öğrencilerde şiddet eğiliminin görülme sıklığının daha yüksek çıktığı görülmüştür.

Arslan ve Saygın (2010) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık puanlarının anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır.

İnaltekin (2017)'in 'Lise Öğrencilerinde Şiddet Eğilimi Ve Medya Etkileşimi (İstanbul Kasımpaşa Çok Programlı Anadolu Lisesi Örneği)' isimli tez araştırmasında lise öğrencilerinde şiddet eğiliminin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyan bulgular elde edilmiştir.

2.8.2.2. Şiddet ve kardeş sayısı

Şahin ve Beyazova (2001) 'Çocuğun şiddetten korunma hakkı' isimli çalışmalarında ebeveynlerin yaşının çok genç olmasının, işsizliğin ve ekonomik problemlerin, aile içi geçimsizliğin, alkol veya uyuşturucu kullanımının, ailede çok sayıda çocuğun olmasının aile içinde çocuğun şiddete uğrama olasılığını artırdığını bulmuşlardır.

Haskan (2009)'ın yaptığı çalışmaya göre şiddet eğilimi yüksek olan ergenlerin % 42,9'unun tek çocuk olduğu; % 52,1'inin 2-3 kardeşi olduğu; % 48,6'sının 4 veya daha fazla kardeşi olduğu ve kardeş sayısının şiddet eğilimi açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı saptanmıştır.

Göktaş (2010) tarafından yapılan tez çalışmasında ailedeki kardeş sayısı değişkeninin, bireylerin uyguladığı şiddet türü ve şiddete neden olan etken üzerinde anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Akman (2013) tarafından lise öğrencilerine yönelik yapılan bir araştırmada kardeş sayısı değişkenine bakıldığında kardeş sayısı az olanların kardeş sayısı fazla olanlara göre daha fazla şiddete yönelik tutum sergiledikleri sonucu bulunmuştur.

Sağlam (2016)'ın tez araştırmasında kardeş sayısı değişkenine göre şiddete yönelik eğilim anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmektedir.

2.8.2.3. Şiddet ve akademik başarı düzeyi

Herrenkohl ve diğerleri (2000) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre okul değişkenleri açısından 10, 14 ve 16 yaşta ölçülen düşük seviyedeki akademik başarının şiddet davranışı açısından anlamlı farklılık oluşturduğu sonucuna varmışlardır.

Öztürk (2008) tarafından ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin şiddet düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada okul başarısı ile şiddet düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Bozkurt (2010) çalışmasında şiddete yönelik tutumları çeşitli değişkenler etrafında incelemiş ve akademik başarısı düşük olan öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini saptamıştır.

2.8.2.4. Şiddet ve ailenin aylık geliri

Sheidow ve diğerleri (aktaran Avcı, 2006) şehrin varlıksız kesimlerinde ikamet eden Afrika ve Latin asıllı Amerikalı ergen bireylerle gerçekleştirdikleri çalışmada şiddete uğrama ile şehrin yoksul bölgelerinde yaşama arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Karakaya (2008) yüksek lisans tez araştırmasında, endüstri meslek liselerinde öğrenim gören 341 öğrencinin şiddet eğilimlerini çeşitli boyutlar açısından ele almış ve araştırma

sonucunda, aile gelirinin düşük olmasının şiddete yönelik eğilimde etkili olduğuna sonucuna ulaşmıştır.

Haskan (2009)'ın yaptığı çalışma sonucunda ailenin aylık gelirinin şiddete yönelik eğilim üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Eroğlu (2009) tarafından 1294 tane lise, 948 tane üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen ve öğrencilerinin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelendiği çalışmada, sosyoekonomik düzey değişkenine göre, üst sosyoekonomik seviyede yer alan lise öğrencilerinin alt sosyoekonomik seviyede yer alanlara oranla daha çok saldırgan davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır.

Özgür ve arkadaşları (2011) tarafından lise öğrencileri ile yapılan çalışmada aile gelir düzeyi değişkenine göre öğrencilerin şiddet eğilimlerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, aile gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Yakut (2012) tarafından lise öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmada aile gelir düzeyi değişkenine göre öğrencilerin şiddet eğilimlerinin incelenmesi amaçlanmış, araştırma sonucunda öğrencilerin şiddet eğilimlerinin ailelerinin gelir seviyesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediği bulunmuştur.

Dayıoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada aile gelirine göre saldırgan düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını görmek amacıyla yapılan analiz sonucunda sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve toplam saldırganlık tipi düzeylerinde aile gelirine göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmişken, fiziksel saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

2.8.2.5. Şiddet ve anne eğitim düzeyi

Aral ve diğerleri (2004), çeşitli sosyoekonomik seviyelere sahip toplam 300 ortaokul 8. sınıf öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışma sonunda anne-babanın öğrenim düzeyine göre saldırganlık davranışları arasında anlamlı düzeyde bir fark olduğu görülmüştür.

Gençoğlu ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmada, lise öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre bazı farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Buna göre anne eğitim düzeyi ilköğretim ve lise mezunu olan öğrenciler ile

kıyaslandığı zaman anne eğitim düzeyi üniversite olan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Akınsel (2018)'in yaptığı çalışmada anne eğitim seviyesine göre ergenlerin Şiddet Eğilimi Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmuş, annesi okur-yazar olmayan ergenlerin şiddet eğilimi ortalamaları annesi okur-yazar olanların ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

2.8.2.6. Şiddet ve baba eğitim düzeyi

Dizman (2003)'in yaptığı çalışmada farklı sosyoekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen 4. Ve 5. Sınıf öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada anne-babanın eğitim seviyesinin saldırganlık davranışı üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu sonucu elde edilmiştir.

Yakut (2012)'un lise öğrencileri ile gerçekleştirdiği ve dindarlık ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada baba eğitim seviyesi ile şiddet eğilimi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tuncer Uçar (2016)'ın yaptığı çalışmaya katılan öğrencilerin şiddet eğilimlerine yönelik tutumlarının baba eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığını belirlemeye yönelik yapılan testlere göre öğrencilerin baba eğitim durumlarının şiddet eğilimleri ile anlamlı bir fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.8.3. Narsisizm ve şiddet

Ergenler üzerinde Temel (2008) tarafından yapılan araştırma sonuçları narsisistik eğilim gösteren ergenlerin, kabul etmedikleri davranış ve tutumlara maruz kaldıklarında fiziksel ve sözel şiddete başvurduklarını göstermektedir. Bu davranışlarını gösterirken ise herhangi bir çekinme göstermemektedirler.

Koşan (2015)'in tez çalışmada çeşitli değişkenlere göre narsisizm ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre; çalışmaya katılan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre narsisizm ve saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiş, narsisizm toplam puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Annesi ortaokul mezunu olanların narsisizm toplam puanları, annesi ilkokul mezunu olanlar ve annesi okuryazar olmayanlardan anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. Katılımcıların ailelerinin aylık gelirine göre narsisizm ve saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiş, narsisizm toplam puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Ailenin aylık geliri 4001 TL ve üzeri olan öğrencilerin narsisizm toplam puanlarının, ailesinin aylık geliri ve 0-1000 TL ve 1001-2000 TL arasında olanlardan anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Katılımcıların cinsiyetlerine göre narsisizm puanlarına bakıldığında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmamıştır.

Torun (2016)'un yaptığı çalışmada çeşitli değişkenler açısından saldırganlık ve narsisizm düzeyleri incelenmiştir. Buna göre; narsisizm düzeyi ile toplam saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Saldırganlığın alt ölçeklerine bakıldığında, narsisizmin, saldırganlığın çeşitli alt boyutları ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Genel olarak narsisizm düzeyi yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Narsisizm ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişki cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde ilişkinin kuvvetinin cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

2.9. Alan yazın taramasının sonucu

Alan yazında yapılan araştırmalar incelendiğinde kavramlara ve değişkenlere dair oldukça farklı araştırma sonuçlarının olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma ve çalışmalar incelendiğinde narsisizm kavramı ile ilgili olarak araştırmaların ikiye ayrıldığı sonucuna ulaşabiliriz. Kimi araştırmacılar narsisizm kavramını bir kişilik bozukluğu olarak ele alıp buna göre incelemiş, kimileri ise narsisizmin doğal bir sürecin sonucu ve her bireyin yaşamında yer alan bir olgu olarak ele alıp buna göre değerlendirmişlerdir. Şiddet ve şiddete yönelik eğilim ile ilgili oldukça fazla sayıda araştırma olduğu gözlenmiştir. Narsisizm ile ilgili araştırmaların şiddet ve şiddete yönelik eğilim konusundaki araştırmalara oranla daha az olduğu ancak son yıllarda narsisizm ile ilgili çalışmaların da artmaya başladığı görülebilmektedir.

Narsisizm ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda narsisizm toplam puanlarında genellikle erkek cinsiyetinin kadınlardan daha yüksek düzeyde puanlar aldığı

söylenbilir. Ancak bazı araştırmalarda narsisizm alt boyutlarından bazılarında kadınların daha yüksek puanlar aldıkları, bazı araştırmalarda ise cinsiyet değişkeni ile narsisizm arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşıldığı görölmektedir. Kardeş sayısının narsisizm üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar olduğu gibi, tek çocukların kardeşi olanlara göre, kardeş sayısı az olan bireylerin de kardeş sayısı çok olanlara göre narsisizm puanlarının yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Narsisizm ve akademik başarı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı konusunda yapılan çalışma çok azdır. Bu nedenle bu çalışmanın alanyazına bu konuda katkı sağlayacağı umulmaktadır. Narsisizm ve ailenin aylık geliri, anne ve baba eğitim düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, her değişken için hem anlamlı bir farklılığın bulunduğu hem de bulunmadığı sonuçlara ulaşan çalışmalar mevcuttur. Buna göre ailenin aylık geliri yüksek düzeyde bulunan kişilerin düşük seviyede bulunan kişilere göre, anne ve babasının eğitim düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre daha narsistik oldukları söylenebilir.

şiddet ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla şiddete eğilimli oldukları görölmektedir. Kardeş sayısının şiddete yönelik eğilim üzerindeki etkisi ile ilgili incelemelerde kardeş sayısının anlamlı bir farklılık oluşturmadığını ortaya koyan çalışmalar olsa da kardeş sayısı fazla olan bireylerin kardeş sayısı az olanlara göre daha fazla şiddet gösterdikleri sonucu yaygındır. Akademik başarı düzeyi düşük olan bireyler şiddete daha fazla başvurmakta ve yapılan çalışmalar da bunu doğrulamaktadır. şiddete yönelik eğilim ile ailenin aylık geliri arasındaki ilişkiye bakıldığında genel bir kanıya varmak mümkün görünmemektedir. Ailenin aylık geliri düşük olanların daha fazla şiddet davranışı gösterdiği sonucunu bulan araştırmalar olduğu gibi tam tersine aile geliri yüksek düzeyde olan bireylerin de düşük olanlara göre daha fazla şiddete eğilimli olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Anne ve babanın eğitim düzeyi yüksek olanların da düşük olanların da şiddete yönelik eğilimli olabilecekleri, tam tersine anne babanın eğitim düzeyinin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada izlenen yöntem ele alınmıştır. Araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanmasıyla ilgili bilgiler bu bölümde ele alınacaktır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere düzenlenen nicel bir araştırmadır ve araştırma modellerinden tarama modeline uygun olarak planlanmış ve gerçekteşirilmıştir. Araştırma ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açasından incelendiği ilişkisel tarama modeli ile gerçekteşirilmıştir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişken arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını, eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin ne düzeyde bulunduğunu belirlemeyi amaçlayan, aynı zamanda bir sebep-sonuç ilişkisi vermeyen ancak bu doğrultuda birtakım ipuçları sağlayarak, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde diğer değişkenin durumunun tahmin edilebilmesi açasından faydalı sonuçlar alınmasını sağlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2010).

3.2. Evren ve Örnekleme

Araştırma evrenini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı İstanbul ilinde ortaokula devam eden tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin rastlantısal seçilmış ilçelerindeki ortaokullarda 7. ve 8. sınıfta öğrenimlerine devam eden öğrencilerden, yine rastlantısal yolla seçilmış 506 öğrenciden oluşmaktadır. 5. ve 6. sınıf öğrencileri ölçeklerden birinin yaş grubuna hitap etmediği için örnekleme alınmamıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, ‘Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği’, ‘Ergenler İçin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği’ ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacı tarafından çalışma grubuna uygulanmak üzere hazırlanan kişisel bilgi formu ile ortaokul öğrencilerinin demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Hazırlanan bu formda öğrencilere cinsiyet, kardeş sayısı, akademik başarı düzeyi, ailenin yaklaşık aylık geliri, annenin eğitim düzeyi ve babanın eğitim düzeyi sorulmuştur. Kişisel bilgi formunda çalışma grubuna yönelik olarak toplam 6 soru bulunmaktadır.

3.3.2. Çocukluk çağı narsisizm ölçeği

Araştırmada, Thomaes, Bushman, Denissen, Stegge ve Olthof (2008) tarafından geliştirilen “Childhood Narcissism Scale” adlı ölçeğin Türkçe formu olan “Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği” kullanılmıştır. Akın, Şahin ve Gülşen (2015) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçek, bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Orta çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar geniş bir gelişimsel dönem aralığında kullanılabilir. Ölçek çocukluk çağı narsisizmini kişilik bozukluğu olarak değil, kişilik özelliği olarak ölçmektedir 4’lü derecelendirme (0=Kesinlikle doğru değil, 1=Doğru değil, 2=Kısmen doğru, 3=Kesinlikle doğru şeklinde) ile derecelendirilmiş, 10 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir, ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan ise 0’dır. Yükselen puanlar yüksek düzeyde çocukluk narsisizmini gösterir. Ölçeğin orijinal formunun iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .84, test-tekrar test güvenilirlik katsayıları ise 2 ay arayla .76 ve 6 ay arayla .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri, açımlayıcı faktör analizi sonucunda .53 ile .74 arasında değişen tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Geçerlik güvenilirlik çalışması, 9-14 yaşları arasındaki toplam 238 ilköğretim öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan

doğrulayıcı faktör analizi sonucunda tek boyutlu modelin iyi uyum verdiği bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .72 olarak bulunmuş, düzeltilmiş madde toplam korelasyonları .29 ile .52 arasında sıralanmaktadır.

3.3.3. Ergenler için şiddete yönelik tutum ölçeği

Araştırmada Çetin (2011) tarafından geliştirilen ‘‘Ergenler İçin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği’’ kullanılmıştır. Ölçek, bir kendini değerlendirme ölçeği olup ergenlere uygulanmaktadır. Ergenlerin fiziksel şiddete yönelik tutumlarını ölçmek amacı ile geliştirilmiştir. 5’li likert (1=Hiç katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Tamamen katılıyorum) ile derecelendirilmiş, 10 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir, ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50, en düşük puan ise 10’dur. Yükselen puanlar yüksek düzeyde şiddet eğilimi olduğunu gösterir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri, .58 ile .76 arasında değişmektedir. Geçerlik güvenirlik çalışması, 583 kişilik bir ergen grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .85 olarak bulunmuş, düzeltilmiş madde toplam korelasyonları .48 ile .67 arasında sıralanmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmaya başlanmasından önce, veri toplamada kullanılacak ölçme araçlarının kullanılabilmesi için, ölçekleri geliştiren ve uyarlayan kişilerden e-posta vasıtasıyla izin alınmıştır. Daha sonra ilgili ilçelerin milli eğitim müdürlüklerinden de gerekli izinler alındıktan sonra veriler toplanmaya başlanmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, 2019 yılının Şubat-Mart ayları arasında İstanbul ilinin rastgele seçilmiş ilçelerindeki yine rastgele seçilmiş ortaokulların 7.ve 8. sınıfına devam eden öğrencilere uygulanmıştır. Ölçekler ve kişisel bilgi formu sınıflarda önce tanıtılmış, araştırmanın amacı ve önemi anlatılmış, verilecek yanıtların bilime katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Ölçekler bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve uygulama sırasında gerekli açıklamalar

yapılmış, sorular yanıtlanmıştır. Bir katılımcı ortalama 20 dakikada ölçme araçlarını doldurabilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada analizden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine çarpıklık ve basıklık katsayıları ile bakılmıştır. Çocukluk çağı narsisizm ölçeğinin toplam puanı için çarpıklık değeri -.428, basıklık değeri ise -.123 olarak bulunmuştur. Ergenler için şiddete yönelik tutum ölçeğinin toplam puanı için çarpıklık değeri .410, basıklık değeri -.247 olarak tespit edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri 1.00'den düşük olduğu için verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir düzeydedir. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik istatistiklere gidilmiştir. Verilerin analizinde ilişkisiz örneklem için t-testi, tek yönlü varyans analizi ve Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Analiz işlemlerinde sosyal bilimler için istatistik paket (SPSS 25.0) programı kullanılmıştır. Tüm istatistiksel işlemlerde .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Katsayı 0.30'dan az ise ilişki zayıf, 0.30-0.70 arasında ise orta, 0.70'ten fazla ise yüksek düzeyde ilişki olduğu söylenebilir (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 2007).

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın problem cümlesi ve alt problemlerine yönelik gerçekleştirilen analizlerin ayrıntılı bulguları yer almaktadır. Alt problemlere ilişkin bulgular sırası ile verilecektir.

4.1. Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerine ait demografik değişkenlerin dağılımı nasıldır?

Tablo 1

Katılımcılara Ait Demografik Değişkenlerin Dağılımı

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	248	49
	Erkek	258	51
Kardeş Sayısı	Bir	244	48,2
	İki	124	24,5
	Üç	44	8,7
	Dört ve üzeri	94	18,6
Akademik Başarı Düzeyi	Düşük (Ort.50 ve altı)	23	4,5
	Orta (Ort.50-70 arası)	164	32,4
	Yüksek (Ort.70 ve üstü)	319	63,0
Aile Aylık Geliri	1000-1500 TL	32	6,3

	1500-2000 TL	80	15,8
	2000-3000 TL	141	27,9
	3000-4500 TL	128	25,3
	4500 TL ve üzeri	125	24,7
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil	20	4,0
	İlkokul Mezunu	113	22,3
	Ortaokul Mezunu	127	25,1
	Lise Mezunu	170	33,6
	Üniversite Mezunu	76	15,0
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar Değil	5	1,0
	İlkokul Mezunu	84	16,6
	Ortaokul Mezunu	129	25,5
	Lise Mezunu	180	35,6
	Üniversite Mezunu	108	21,3
	Toplam	506	100

4.2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetine göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Cinsiyet değişkeni 2 farklı alt grup içerdiği için cinsiyetine göre narsisizm düzeylerine ilişkisiz örneklemeler için t-testi ile bakılmıştır.

Tablo 2

Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Narsisizm Düzeylerine Yönelik T-Testi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	sd	t	p
Toplam Puan	Kız	248	16.97	5.52	504	.972	.331
	Erkek	258	16.48	5.80			

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeylerinin, toplam puanları ($t=,972$) açısından cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ($p.<.05$) bulunmuştur.

4.3. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Cinsiyet değişkeni 2 farklı alt grup içerdiği için cinsiyetine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine ilişkisiz örneklem için t-testi ile bakılmıştır.

Tablo 3

Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerine Yönelik T-Testi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. Sapma	sd	t	p
Toplam Puan	Kız	248	21.91	7.74	504	-4.029	.000
	Erkek	258	24.72	7.95			

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin şiddete yönelik tutum düzeylerinin, toplam puanları ($t=-4,029$) bakımından cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği ($p<.05$) bulunmuştur.

Yapılan analizler sonucu araştırmaya katılan erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeylerinin ($=24,72$), kız öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeylerinden ($=21,91$) yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayılarına göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Kardeş sayısı 4 farklı alt grup içerdiği için kardeş sayısına göre narsisizm düzeylerine tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır.

Tablo 4

Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi

Faktör	Kardeş Sayısı	N	$\bar{x}$	S		Kareler Top.	sd	Kareler Orta.	F	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	1	24	16,3	5,95	Gruplar Arası	155,29	3	51,76	1,616	,185	
	2	12	16,3	5,26							
	3	44	17,7	5,45	Gruplar içi	16084,55	50	32,04			
	4+	94	17,5	5,48							
	Toplam	50	16,7	5,67	Toplam	16239,84	50				

Tablo 4 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm düzeylerinin toplam puan açısından anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir [$F(3-50)=1.616$, $p<.05$].

4.5. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayılarına göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Kardeş sayısı 4 farklı alt grup içerdiği için kardeş sayısına göre şiddete yönelik tutum düzeylerine tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır.

Tablo 5

Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Kardeş Sayısına Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi

Faktör	Kardeş Sayısı	N	$\bar{x}$	S		Kareler Top.	sd	Kareler Orta.	F	p	Anlamlı Fark
	1	24	22,81	8,24							
	2	12	23,86	8,15	Gruplar Arası	400,46	3	133,48			
Toplam Puan	3	44	25,86	7,36	Gruplar içi	31668,70	50	63,08	2,116	,097	
	4+	94	22,88	7,07							
	Toplam	50	23,35	7,96	Toplam	32069,16	50				

Tablo 5 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puan açısından anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir [F (3-502)=2.116, p<.05].

4.6. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için

her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanamadığı için akademik başarı düzeylerine göre narsisizm düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 6

Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Narsisizm	Akademik Başarı Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	Düşük (Ort.50 ve altı)	23	220,46	2	2,551	,279	
	Orta (Ort.50-70 arası)	164	244,44				
	Yüksek (Ort.70 ve üstü)	319	260,54				

Tablo 6 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre narsisizm düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2(2) = 2,551, p < .05$] anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4.7. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanamadığı için

akademik başarı düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 7

Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Akademik Başarı Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Şiddete Yönelik Tutum	Akademik Başarı Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
	Düşük (Ort.50 ve altı)	23	319,02				
Toplam Puan	Orta (Ort.50-70 arası)	164	279,83	2	14,933	,001	1-2, 1-3
	Yüksek (Ort.70 ve üstü)	319	235,24				

Tablo 7 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2(2) = 14,933$, $p < .05$] anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki anlamlı düzeydeki farklılardan kaynaklandığının tespiti için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelenmiştir. Bu sonuçlara göre akademik başarı düzeyi düşük olan ortaokul öğrencilerinin, akademik başarı düzeyi orta ve yüksek olan öğrencilere göre şiddete yönelik tutum düzeylerinin yüksek olduğu ve farkların anlamlı olduğu bulunmuştur.

4.8. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirin e göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin aile aylık gelirin e göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Aile aylık geliri 5 farklı alt grup içerd i ğ i için aylık gelirin e göre narsisizm düzeylerine tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır.

Tablo 8

Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Aile Aylık Gelirin e Göre De ğ işimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi

Faktör	Aile Aylık Geliri	N	$\bar{x}$	S	Kareler Top.	sd	Kareler Orta.	F	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	1000-1500 TL	32	15,67	6,18	Gruplar Arası	73,34	4	18,33		
	1500-2000 TL	80	17,35	4,91						
	2000-3000 TL	14	16,53	5,75						
	3000-4500 TL	12	16,83	5,56						
	4500 TL ve üzeri	12	16,67	6,02						
Toplam	50	16,72	5,67	Gruplar içi	16166,49	501	32,26	,568	,686	
	Toplam			Toplam	16239,84	505				

Tablo 8 incelendi ğ inde ortaokul öğrencilerinin aile aylık gelirin e göre narsisizm düzeyleri toplam puan açısından anlamlı farklılık göstermedi ğ i tespit edilmiştir [F (4-501)=.568, p<.05].

4.9. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin aile aylık gelirine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Aile aylık geliri 5 farklı alt grup içerdiği için aylık gelirine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine tek yönlü varyans analizi ile bakılmıştır.

Tablo 9

Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Aile Aylık Gelirine Göre Değişimi Tek Yönlü Varyans Analizi Çizelgesi

Faktör	Aile Aylık Geliri	N	$\bar{x}$	S	Kareler Top.	sd	Kareler Orta.	F	p	Anlamlı Fark	
Toplam Puan	1000-1500 TL	32	25,6	7,98	Gruplar Arası	605,49	4	151,37	2,410	,04	1-3, 1-4, 2-3, 2-4,
	1500-2000 TL	80	24,6	7,84							
	2000-3000 TL	14	22,4	7,40	Gruplar içi	31463,67	501	62,80			
	3000-4500 TL	12	22,3	7,74							
	4500 TL ve üzeri	8	5								
	Toplam	50	23,3	7,96	Toplam	32069,16	505				

Tablo 9 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin aile aylık gelirine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puan açısından anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir [F (4-501)=2.410, p<.05].

Şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puan bakımından LSD çoklu karşılaştırma testi sonuca göre aile aylık geliri 1000-1500 TL olan öğrencilerin ($\bar{x}=25.69$) şiddete yönelik

tutum düzeyleri, aile aylık geliri 2000-3000 TL (=22.41) ve 3000-4500 TL (=22.35) olan öğrencilere göre yüksek düzeyde bulunmuştur.

Şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puan bakımından LSD çoklu karşılaştırma testi sonuca göre aile aylık geliri 1500-2000 TL olan öğrencilerin (=24.60) şiddete yönelik tutum düzeyleri, aile aylık geliri 2000-3000 TL (=22.41) ve 3000-4500 TL (=22.35) olan öğrencilere göre yüksek düzeyde bulunmuştur.

4.10. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanamadığı için anne eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 10

Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Narsisizm	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	Okuryazar Değil	20	304,75	4	12,038	,017	5-3
	İlkokul Mezunu	113	262,08				
	Ortaokul Mezunu	127	275,68				
	Lise Mezunu	170	242,39				
	Üniversite Mezunu	76	215,05				

Tablo 10 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2 (4) = 12,038, p < .05$] anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Gruplar arasında gözlenen anlamlı farkın hangi gruplar arasındaki anlamlı düzeydeki farklılardan kaynaklandığının tespiti için Bonferroni çoklu karşılaştırma testi sonuçları incelenmiştir. Bu sonuçlara göre anne eğitim düzeyi üniversite mezunu olan ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyinin, anne eğitim düzeyi ortaokul mezunu olan öğrencilerin narsisizm düzeylerine göre düşük olduğu ve farkların anlamlı olduğu bulunmuştur.

4.11. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanmadığı için anne eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 11

Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Şiddete Yönelik Tutum	Anne Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	Okuryazar Değil	20	272,08	4	2,355	,671	
	İlkokul Mezunu	113	263,53				
	Ortaokul Mezunu	127	256,72				
	Lise Mezunu	170	240,36				
	Üniversite Mezunu	76	257,70				

Tablo 11 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2 (4) = 2,355, p < .05$] anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4.12. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre narsisizm düzeyleri farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanamadığı için baba eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 12

Ortaokul Öğrencilerinin Narsisizm Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Narsisizm	Baba Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	Okuryazar Değil	5	275,20	4	3,376	,497	
	İlkokul Mezunu	84	268,13				
	Ortaokul Mezunu	129	266,03				
	Lise Mezunu	180	241,73				
	Üniversite Mezunu	108	245,76				

Tablo 12 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2(4) = 3,376, p < .05$] anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4.13. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine şiddete yönelik tutumları farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine bakılmıştır. Veri seti normal dağılım göstermesine rağmen tek yönlü varyans analizi için her bir alt gruptaki kişi sayısının en az 30 olması şartı sağlanamadığı için baba eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeylerine Kruskal Wallis H testi ile bakılmıştır.

Tablo 13

Ortaokul Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Şiddete Yönelik Tutum	Baba Eğitim Düzeyi	n	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Toplam Puan	Okuryazar Değil	5	262,50	4	2,759	,599	
	İlkokul Mezunu	84	269,76				
	Ortaokul Mezunu	129	239,98				
	Lise Mezunu	180	249,60				
	Üniversite Mezunu	108	263,10				

Tablo 13 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puanlarında [$\chi^2 (4) = 2,759, p < .05$] anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

4.14. Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 14

Narsisizm İle Şiddete Yönelik Tutum Arasındaki İkili Korelasyon Hesaplamasına İlişkin Analiz Sonuçları

		Narsisim	Şiddete Yönelik Tutum
	Korelasyon Katsayısı	1,000	,227**
Narsisim	p	.	0,000
	N	506	506
	Korelasyon Katsayısı	,227**	1,000
Şiddete Yönelik Tutum	p	0,000	.
	N	506	506

Tablo 14 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutum düzeyleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0.227$, $p<.05$). Bu bulguya göre öğrencilerin narsisizm düzeyi arttıkça şiddete yönelik tutum düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılabılır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

5.1.1. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında narsisizm düzeyinin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Literatüre bakıldığında bu sonucu destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Orhan (2014)'ın narsisizmin etiyojisi ve dindarlık konusu ile ilgili yaptığı araştırmadan, Torun (2016)'un ortaokul öğrencilerindeki saldırganlık ve narsisizm konulu çalışmasından, Ashmawy (2016)'nın ortaöğretim öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm konulu tezinden elde edilen veriler de narsisizm ve cinsiyet arasında anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koymuştur.

Bu araştırmaların yanı sıra narsisizm düzeyi toplam puanları ve alt boyutları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farkın olduğunu ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur. Bu araştırmalara bakıldığında ise bu anlamlı farka ilişkin hem kadın cinsiyeti hem de erkek cinsiyeti lehine farklı şekilde bulgular elde edildiği görülebilmektedir. Hamedoğlu (2009), Gülmez (2009), Yumuşak (2013), Küsgülü (2014), Karakuş (2017) ve İmamoğlu (2018), yaptıkları araştırmalarda genel narsisizm düzeyleri ve narsisizmin alt boyutları açısından cinsiyete göre anlamlı farklılıkların olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır.

Narsisizmin oluşumuna bakıldığında yaşamın ilk yıllarındaki ebeveyn-çocuk ilişkisinin, çocuğun yetiştirilme tarzının, anne-baba tutumlarının, ebeveynlerin çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına ne şekilde yanıt verdiğinin, sosyal öğrenmenin etkili olduğuna dair kuramsal açıklamaların olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan ele alındığında narsisizmin cinsiyete göre farklılık göstermemesi beklenilebilir bir sonuç olabilmektedir. Öte yandan bireyin ilişkilerinde ve çalışma hayatındaki beklentileri ve elde etmek istediği sonuçlar da narsistik

kişilik özellikleri göstermesine neden olabilmektedir. Bu bakımdan erkekler ve kadınlar lehine, narsisist davranışlar liderlik ve otorite, teşhircilik, özel kişilik/kibir, tümgüçlülük, onaylanma ve kabul görme boyutları açısından anlamlı farklılıkların olduğu da görülebilmektedir.

5.1.2. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin şiddete yönelik tutum düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında şiddete yönelik tutum düzeyinin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği, erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeylerinin kız öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeylerinden yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Alan yazın tarandığında bu sonucu destekleyecek özellikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Herrenkokl ve diğerleri (2000), Tok (2001), Efilci (2006), Haskan (2009), Arslan ve Saygın (2010) yaptıkları araştırmalarda erkeklerin kadınlara göre şiddete yönelik tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğuna dair sonuçlara ulaşmışlardır. Erkeklerin şiddete yönelik tutum düzeylerinin yüksek olması, ataerkil bir toplumda yetişmenin getirdiği erkek otoritesine verilen önemden, gelişimsel açıdan bakıldığında hormonlardan, problem çözme konusunda şiddetin sorunları ortadan kaldırdığına ilişkin yanlış inançlardan ve medyanın şiddet uygulayan erkek dizi/film figürlerini kahraman gibi göstermesinden kaynaklanabileceği düşünülebilir.

5.1.3. Ortaokul öğrencilerinin kardeş sayısına göre narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerinin kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeyinin kardeş sayısı açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Literatür tarandığında bu sonucu destekleyen araştırmaların olduğu görülmektedir. Haskan (2009), Torun (2016), Göktaş

(2010), Sağlam (2016) yaptıkları araştırmalarda kardeş sayısının bu iki kavram üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Narsisizmin kardeş sayısı ile ilişkisi konusunda çok fazla araştırma olmadığı göze çarpmakta iken şiddet ile kardeş sayısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar olduğu ve farklı sonuçlar da elde edildiği görölmektedir. Buna göre şahin ve Beyazova (2001) ile Akman (2013)'ın yaptıkları çalışmalar ele alındığı fazla sayıda kardeş sahibi olmanın şiddete yönelik eğilimi artırabileceği sonucuna ulaşılabilmektedir. Karakuş (2017) ise yaptığı araştırmada kardeş sayısının narsisizm düzeyi üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu sonucunu elde etmiştir.

Narsistik kişilik özelliklerinin oluşumunda tek çocuk olmanın, çocuğun ebeveynlerin ilgi odağı olması ve her istediğini çocuğa sunması nedeniyle etkili olabileceği düşünölebilir ancak tek çocuk olduğu halde narsistik kişiliği özelliği göstermeyen bireyler de oldukça fazladır. Burada yine karşımıza çıkan kardeş sayısından ziyade çocukluk döneminde ebeveyn davranış ve tutumlarının önemli olduğudur. Aynı şekilde şiddete yönelik tutumun da kardeş sayısından çok bu davranışa yüklenilen anlamla ve elde edilen kazanımla daha fazla ilişkili olduğu düşünölebilir.

5.1.4. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeylerinin akademik başarı düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında narsisizm düzeyinin akademik başarı düzeyi açasından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Literatüre bakıldığında bu sonucu destekler nitelikte araştırmaların çok olmadığını görmekte beraber Karakuř (2017) tarafından yapılan çalışmada da alınan zayıf not sayısının narsisizm düzeyi üzerinde anlamlı farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir. Bilim dünyası göz önünde bulundurulduğunda akademik ačıdan çok üst düzey başarılarla imza atmış bireylerin mütevazı kişilik özellikleri gösterdiği ele alınırsa, başarılı ya da başarısız olmanın narsisizm üzerinde etkisi olmadığı fikri ileri sürölebilir.

5.1.5. Ortaokul öğrencilerinin akademik başarı düzeyine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin şiddete yönelik tutum düzeylerinin akademik başarı düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında akademik başarı düzeyi düşük olan ortaokul öğrencilerinin, akademik başarı düzeyi orta ve yüksek olan öğrencilere göre şiddete yönelik tutum düzeylerinin yüksek seviyede olduğu ve anlamlı bir fark bulunduğu görülmüştür. Alan yazın tarandığında bu sonucu destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Herrenkohl ve diğerleri (2000), Öztürk (2008) ve Bozkurt (2010), yaptıkları çalışmalarda akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin şiddete daha eğilimli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Okul ortamında akademik başarısı düşük olan ve bu nedenle arkadaşları ve öğretmenleri tarafından kabul görmediği hissine sahip bireyler, kendilerini kabul ettirebilmek ve okul ortamında var olduklarını gösterebilmek adına şiddete başvurabilmektedirler.

5.1.6. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık geliri düzeylerinin narsisizm düzeyi üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında narsisizm düzeyinin ailenin aylık geliri düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermediği sonucu elde edilmiştir. Literatür tarandığında bu sonucu destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Torun (2016) ve Ashmawy (2016) da yaptıkları çalışmalarda ailenin gelir seviyesinin narsisizm üzerinde etkili olmadığı sonucuna elde etmişlerdir. Buna karşılık ailenin gelir düzeyinin narsisizm düzeyi üzerinde farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Orhan (2014), Altun (2015) ve Koşan (2015)'in çalışmaları incelendiğinde ailesinin aylık geliri yüksek düzeyde olan bireylerin narsisizm düzeylerinin, ailesinin aylık geliri düşük düzeyde olan bireylerin narsisizm düzeylerinden yüksek olduğu bulgularına ulaşıldığı görülmektedir. Buna göre geliri yüksek düzeyde olan bireyleri üstünlük boyutu açısından kendilerini daha önemli ve değerli hissettikleri söylenebilir.

5.1.7. Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık gelirine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin ailenin aylık geliri düzeylerinin şiddete yönelik tutum düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçları incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin aile aylık gelirine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puan açısından anlamlı farklılık gösterdiği, aile aylık geliri düşük düzeyde olan öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerinin, aile aylık geliri orta ve yüksek düzeyde olan öğrencilere göre yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Sheidow ve diğerleri (aktaran Avcı, 2006) ve Karakaya (2008) tarafından yapılan araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Diğer yandan aile aylık gelirin şiddete yönelik eğilim üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar olduğu gibi (Haskan, 2009; Yakut, 2012; Dayıoğlu,2017), aile aylık geliri yükseldikçe şiddete yönelik eğilimin arttığı sonucuna ulaşan araştırmalar da (Eroğlu, 2009; Özgür ve diğerleri, 2011) vardır. Yaşamış oldukları gelir eşitsizliğinin oluşturduğu olumsuz duygularla baş etmekte zorlanan bireylerin şiddete yönelik eğilim gösterdikleri düşünülebilir.

5.1.8. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre narsisizm düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerinin narsisizm düzeyi üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçları incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre narsisizm düzeyleri toplam puanlarında anlamlı farklılık gösterdiği, ortaya çıkan sonuçlara göre annesinin eğitim seviyesi üniversite mezunu olan ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyinin, anne eğitim düzeyi ortaokul mezunu olan öğrencilerin narsisizm düzeylerine göre düşük olduğu ve farkların anlamlı olduğu bulunmuştur. Literatür incelendiğinde bu sonucu destekler nitelikte bir araştırmanın olmadığı görülmektedir. Altun (2015), Torun (2016), Ashmawy (2016) anne eğitim düzeyinin narsisizm üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşırken; Koşan (2015) ve Karakuş (2017) anne eğitim düzeyinin narsisizm üzerinde anlamlı düzeyde fark oluşturduğu, anne eğitim düzeyi arttıkça narsisizm düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Annelerin eğitim seviyeleri yükseldikçe narsisizm

düzeyinin artması, çalışma hayatında var olan ve bu nedenle geleneksel yetiştirme tarzından farklı şekilde davranan, çocuğunun isteklerini büyük ölçüde yerine getiren, çocuğa elinden gelen tüm imkânları sunan annelerin çocukta özel olduğu ve herkesin ona bu şekilde davranması gerektiği duygusunu kazandırabilmesi ile açıklanabilir.

5.1.9. Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutumlarına ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeylerinin şiddete yönelik tutum düzeyleri üzerinde anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçlarına bakıldığında, ortaokul öğrencilerinin anne eğitim düzeyine göre şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puanlarında anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Literatürde benzer sonuca ulaşan çalışmaya ulaşılamamıştır. Aral ve diğerleri (2004), Gençoğlu ve diğerleri (2014), Koşan (2015) ve Akınsel (2018) tarafından yapılan çalışmalarda anne eğitim seviyesinin şiddete yönelik tutum üzerinde anlamlı sonuçlar oluşturduğu bulgularına ulaşılmış ancak kimi araştırmalarda anne eğitim seviyesi düşük olan öğrencilerin şiddete yönelik eğilimleri yüksek bulunurken, kimi araştırmalarda ise anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeyleri yüksek bulunmuştur.

5.1.10. Ortaokul öğrencilerinin baba eğitim düzeyine göre narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerine ilişkin sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeylerinin baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacı ile yapılmış olan analiz sonuçları incelendiğinde narsisizm ve şiddete yönelik tutum düzeyleri toplam puanlarında anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatür tarandığında bu sonucu destekleyen araştırmaların olduğu görülmektedir. Yakut (2012), Altun (2015), Ashmawy (2016), Tuncer Uçar (2016) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Torun (2016)'un yaptığı araştırmada baba eğitim seviyeleri farklı olan öğrencilerin narsisizm puanları arasında sınır seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Bu durum yine eğitim seviyesi farklı olan babaların çocuğa yönelik tutum ve davranışlarında kaynaklanan farklılık ile açıklanabilir.

5.1.11. Ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutumları arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar

Araştırmanın problem cümlesi olan ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik eğilimleri arasındaki ilişki incelendiğinde, ortaokul öğrencilerinin narsisizm düzeyleri ile şiddete yönelik tutum düzeyleri arasında düşük düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguya göre öğrencilerin narsisizm düzeyi arttıkça şiddete yönelik tutum düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşılabilir. Literatür incelendiğinde bu bulguları destekleyen araştırmaların olduğu görülmektedir.

Narsisistik eğilim gösteren ergenlerin kabul edemeyecekleri tutum ve davranışlara maruz kaldıklarında sözel ve fiziksel şiddet davranışı gösterdikleri ve bu durumla ilgili herhangi bir çekinge ya da pişmanlık yaşamadıkları görülmektedir (Temel, 2008). Locke (2009)'nin araştırmasında saldırganlık ve narsisizm düzeyinin pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Torun (2016)'un yaptığı çalışmada narsisizm düzeyi yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Bushman ve Baumeister, narsisist bireylerin sözel ve fiziksel saldırganlığa meyilli olduklarını ileri sürmüştür (aktaran Kurtyılmaz, 2011).

5.2. Öneriler

1. Bu araştırma İstanbul ilinin rastgele seçilmiş ilçelerinde yapılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulgular İstanbul sınırları ile kısıtlıdır. Araştırma ülkenin farklı illerinde de yapılarak kültürel etkenlere göre değişiklik gösterip göstermeyeceği incelenebilir.
2. Bu araştırma ortaokula devam eden 7. ve 8. sınıf öğrencileri üzerinden yürütülmüştür. Araştırma konusu ilkokul, lise, üniversite gibi farklı eğitim kademelerinde de araştırılarak eğitim kademesine göre sonuçların farklılaşp farklılaşmadığı incelenebilir.

3. Bu araştırmada veriler ‘Çocukluk Çağı Narsisizm Ölçeği’ ile ‘Ergenler İçin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği’ kullanılarak elde edilmiştir. Farklı ölçme araçları kullanılarak yapılacak benzer çalışmalar, çalışmalar arası benzerlik ve farklılıkları ortaya koyabilir.
4. Bu araştırmada narsisizm düzeyinin erkek cinsiyeti lehine anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn eğitimleri yapılarak anne-babaların bilinçlenmesi ve çocukların daha iyi bir yetiştirme tarzı ile yetiştirilmesi sağlanabilir.
5. Bu araştırmada düşük akademik başarı düzeyinin Şiddete yönelik eğilimi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinde geliştirmeler yapılarak, bireylere eğitim ortamlarında eşit fırsatlar sunulurak, eğitsel ve kişisel rehberlik çalışmaları yapılarak, olumlu davranış geliştirme uygulamaları yapılarak bu durumun değişmesi sağlanabilir.
6. Bu araştırmada ailenin aylık gelirinin düşük olmasının Şiddete yönelik eğilimi artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerden kaynaklanan ve aile bireylerinin olumsuz duygusal yaşantılar geçirmesine neden olan durumları ortadan kaldırmak için aile psikolojik danışma merkezleri sayısı çoğaltılabilir, ebeveyn eğitimleri yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akın, A., Şahin, M. ve Gülşen, M. (2015). Çocukluk çağı narsisizm ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 203-215.
- Akın, M. (2013). Aile içi şiddet. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1, 28-29.
- Akınsel, G. (2018). *15-18 yaş arasındaki ergenlerin şiddet eğilimleri ve dürtüselliklerinin ebeveynlerin sosyo-ekonomik ve okur-yazarlık düzeyi arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:504636).
- Akkaş İ., Uyanık Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6 (1), 32-42.
- Akman, S. (2013). *Lise öğrencilerinin şiddete yönelik tutumları ile okula bağlılık duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:333753).
- Altun, R. (2015). *Üniversite öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi (Sinop örneği)* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:388019).
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. (Çev. E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- American Psychological Association. (2002). *Violence and the Family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force On Violence and the Family*. Washington, DC.
- American Psychological Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders text revision (DSM-IV-TR)* (4. b.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Aral, N., Bütün, A., Türkmenler, B. ve Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 29 (315), 17-25.
- Araç I., Şulam S. (2015). Aile İçi Şiddet. Psiko-Eğitim Broşürleri-3. Erişim adresi: <https://psyma.bilgi.edu.tr/static/docs/aileicisiddet.pdf>

- Arble, E., Dean, C. R., Tolchinsky, A. and Huprich, S. K. (2008). Narcissistic personality disorder. S.K. Huprich (Ed.), *Narcissistic Patients and New Therapists: Conceptualization, Treatment, and Managing Countertransference* (ss. 5-22). Plymouth: Jason Aronson.
- Ashmawy, M. F. A. A. A. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinde dindarlık ve narsisizm ilişkisi (Sinop örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:429568).
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *Elementary Education Online (İlköğretim Online)*, 9(1), 379-388.
- Atay, S. (2010). *Çalışan narsist* (1. Basım). İstanbul: Namar Yayınları.
- Avcı, A. (2010). *Eğitimde şiddet olgusu lise öğrencilerinde şiddet, saldırganlık ve ahlaki tutum ilişkisi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:273537).
- Avcı, R. (2006). *Şiddet davranışı gösteren ve göstermeyen ergenlerin ailelerinin aile işlevleri, öfke ve öfke ifade tarzları açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:205475).
- Aydın Ş., Şahin N. ve Uzun D. (2007). Örgütlerde yaşanan psikolojik şiddet sorunlarının konaklama işletmeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 61-74.
- Aykul, D. (2012). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinde şiddet olgusu (Burdur ili Bucak ilçesi örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:321727).
- Bacanlı, H. (15-16 Mayıs 2006). İnsan algısı ve şiddet. *Çocuk ve Ergene Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sempozyumu*. Ankara.
- Baştürk Akça, E., Sayımer, İ. (2017). Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8.
- Bozkurt, H. (2010). *İlköğretim II. kademe öğrencilerinin şiddete yönelik tutumlarının, bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:263469).

- Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S.A., Castro, B.O., Overbeek, G. and Bushman, B.J. (2015). Origins of narcissism in children. *Psychological and Cognitive Sciences*, 112(12), 3659–3662.
- Buluç, B. (2006). Okullarda suç ve şiddet. Ş.Ş. Erçetin (Ed.), *Eğitim ve Şiddet*. (ss. 1-41). Ankara: Hagem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. Ve Köklü, N. (2007). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara:PegemAkademi.
- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çayır, C., Çetin, Ö. (2011). Din ve şiddet üzerine psikolojik bir yaklaşım. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 1-35.
- Çetiner Ş. G. (2006). *Aile içi şiddet yaşayan kadınlarda cinsel sorunlar ve intihar olasılığı* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:192090).
- Çuhadaroğlu Çetin, F. (2008). Youth and violence. M.D. Ulusoy (Ed.), *Political Violence, Organized Crimes, Terrorism and Youth*. (ss. 1-21). Netherlands: IOS Press
- Dayıoğlu, İ. E. (2017). *Ebeveynlerde kişilik tipolojisi ile şiddet davranışı ve şiddet eğilimi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Debarbieux, E. (2009). *Okulda şiddet, küresel bir tehdit*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DiGiuseppe, R., Robin, M., Szeszko, P., and Primavera, L. (1995). Cluster analysis of narcissistic personality disorders on the MCMI-II. *Journal Of Personality Disorders*, 9, 304-317.
- Dizman, H. (2003). *Anne-babası ile yasayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğutaş, C., Doğutaş, A. (2012). *Okullarda Şiddet, Erken Psikososyal Müdahale ve Düzenlemelerle Okullarda Şiddetin Önlenmesi*. Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Dumas J.E. (1999). *Psychopathologie de l'enfant et de l'adolescent*. Bruxelles: DeBoeck et Larcier.

- Efiliti, E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eken, A. (1996). Bir olgu olarak Türkiye’de şiddet. *Şiddet, Cogito*, 6-7, 407-410.
- Emmons, R. A. (1984). Factor Analysis And Construct Validity Of The Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 48, 291-300.
- Erdoğan, D. (2016). Hangi narsizm?: Büyükleme ve kırılma narsizmin karşılaştırılmasına ilişkin bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (37), 1-10.
- Eroğlu, E. S. (2009). Saldırganlık Davranışının Boyutları Ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.
- Evren, C. (1997). *Narsisizm*. İstanbul: Çetin Matbaası.
- Flannery, D. J. (1997). School violence: Risk, preventive intervention, and policy. *Urban Diversity Series*, 109.
- Freud, S. (2015). *Narsizm üzerine ve schreber vakası*. (Çev. B. Büyükkal ve S. M. Tura). İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (2007). *Narsizm üzerine ve schreber vakası*. (Çev. B. Büyükkal ve S. M. Tura). İstanbul: Metis Yayınları.
- Fromm, E. (2008). *Sevginin ve şiddetin kaynağı*. (Çev. Y. Salman ve N. İçren). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (1999). *Özgürlükten kaçış*. (Çev. S. Budak). Ankara: Öteki Yayınları.
- Geçtan, E. (2004). *Varoluş Ve Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Genç, Y. (2016). Gençleri fiziksel şiddete iten sebepler, öğrenme yolları ve şiddet eğilimleri. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 44, 51-62.
- Godkin, L., Allcorn, S. (2009). Institutional narcissism, arrogant organization disorder and interruptions in organizational learning. *Learning Organization, The*, 16(1), 40-57.
- Göktaş, E. (2010). *Özel ve devlet liselerinde şiddete eğilim nedenleri ve şiddet etkenlerinin karşılaştırılması: Üsküdar örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:291964).

- Gözütok, D. (2008). *Eğitim ve şiddet*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güleç, C., Köroğlu E. (1998). *Psikiyatri temel kitabı*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Gülmez, N. (2009). *Narsistik Liderlik*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, İ. H., Ekşi, H. ve Arıca, O. T. (2012). Genç yetişkinlerde değer tercihlerinin narsistik kişilik özellikleri yordaması [Özel Sayı]. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1271-1290.
- Gürsoy, M. (2009). Öğrencilerde şiddet eğilimi ve şiddete yönelik öğretmen algıları. *KKTC - Milli Eğitim Dergisi*, 3, 13-30.
- Hamedoğlu, M. A. (2009). *Örgütsel narsisizm düzeyine ilişkin yönetici ve öğretmen algıları (Sakarya ili, liseler örneği)*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:258388).
- Haskan, Ö. (2009). *Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:258349).
- Herrenkohl, T., Maguin, E., Hill, R. D., Hawkins, J. D., Abbott, D. R. and Catalano, F. R. (2000). Developmental risk factors for youth violence. *Journal of Adolescent Health*, 26 (3), 176-186.
- Hocalar, A. (2018). *Spor lisesi öğrencileri ile diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerin şiddet ve atılganlık eğilimlerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:520578).
- Horton, R. S., Bleau, G. and Drwecki, B. (2006). Parenting narcissus: What are the links between parenting and narcissism ?. *Journal Of Personality*, 74 (2), 345-376.
- Hudson, E. J. (2012). *Understanding and exploring narcissism: Impact on students and college campuses* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Claremont McKenna College, Claremont.
- İçli, T. (Mart 2002). Çocuk, şiddet, suç ve medya. *Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberlerinin Sunumunun Toplum Üzerindeki Etkileri Sempozyumu*. Ankara.
- İmamoğlu, A.H. (2018), *Narsisizm: Algılanan ebeveyn tutumları ve savunma mekanizmaları açısından bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:510327).

- İnaltekin, H. (2017). *Lise öğrencilerinde şiddet eğilimi ve medya etkileşimi (İstanbul Kasımpaşa Çok Programlı Anadolu Lisesi örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:476367).
- İşiker, F. (2011). *Televizyon Yayınlarında Şiddet*. Uzmanlık tezi, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- Johnson, D.W., Johnson, R.T. (1995). *Reducing school violence through conflict resolution*. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=8JDb_9e9h1QC&printsec=frontcover&dq=Reducing+School+Violence+Through+Conflict+Resolution&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwighZWI4PrhAhUlwsQBHWekAs0Q6AEIKTAA#v=onepage&q=Reducing%20School%20Violence%20Through%20Conflict%20Resolution&f=false
- Karaaziz, M., Atak, İ. E. (2013). Narsisizm ve narsisizmle ilgili araştırmalar üzerine bir gözden geçirme. *Nesne Dergisi*, 1 (2), 44-59.
- Karaboğa, F. (2018). *Ebeveyn reddi algısı yüksek olan ergenlerin şiddet eğilimine yönelmesinde bağlanma biçiminin etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:502237).
- Karakaya, E. (2008). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin çok yönlü olarak değerlendirilmesi, İstanbul ili avrupa yakası örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:219585).
- Karakuş, Ç. (2017). *Lise öğrencilerinde psikolojik savunmalar açısından narsisizm ve benlik saygısının karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:501381).
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler*. (Yirmi Birinci Baskı). İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Keçe, C. (2011). *Sevemez kimse beni benim sevdiğim kadar*. İstanbul: Pusula Yayınevi.
- Kernberg, O. F. (2012). *Sınır durumlar ve patolojik narsisizm* (Çev. M. Atakay). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Kernberg, O. F. (2004). *Aggressivity, narcissism, and self-destructiveness in the psychotherapeutic relationship*. New Haven and London: Yale University Press.

- Kernberg, O. F. (1995). *Borderline conditions and pathological narcissism* (2 b.). Washington, DC: Jason Aronson Inc.
- Kızıltan, H. (2004). Narsisizm ve psikopatolojisi. Erişim adresi: <http://www.psikomitoloji.com>
- Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 47-70.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 1-7.
- Koç, B. (2011). *Okullarda şiddet*. İstanbul: Eyazı Yayınları.
- Kohut, H. (2013). *The Analysis of The Self: A Systematic Approach to The Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders*. University of Chicago Press.
- Kohut, H. (1971). *Kendiliğin Çözümlemesi*. (Çev. C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal, ve C. İşcan). İstanbul: Metis.
- Kohut, H. (1959). Introspection, empathy, and psychoanalysis: An examination of the relationship between mode of observation and theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 7, 459-483. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/dc47/96e19cd5029dbe989154cab0a8ad391b0828.pdf>.
- Koşan, Y. (2015). *Üniversite öğrencilerinin facebook kullanımının narsisizm ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:385958).
- Krug E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B., Lozano, R. (Eds.) (2002). World report on violence and health. WHO: Geneva, Switzerland.
- Kurtyılmaz, Y. (2011). *Üniversite öğrencilerinin ilişkisel saldırganlık ile benlik saygısı, sosyal bağlılık ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiler* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:286823).
- Küsgülü, Ü. (2014). *Üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:378567).

- Levy, K. N., Ellison, W. D. and Reynoso, J. S. (2011). A historical review of narcissism and narcissistic personality. W. K. Campbell ve J. D. Miller (Ed.), *The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Approaches, Empirical Findings, and Treatment* (ss. 22-41). John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Levy, K. N., Ellison, W. D. ve Reynoso, J. S. (2011). A historical review of narcissism and narcissistic personality. W. K. Campbell and J. D. Miller (Ed.), *The Handbook of Narcissism and Narcissistic Personality Disorder: Theoretical Approaches, Empirical Findings, and Treatments* (ss. 3-13). Hoboken: John Wiley & Sons Inc.
- Locke, K. D. (2009). Aggression, narcissism, self-esteem, and the attribution of desirable and humanizing traits to self versus others (Çevrimiçi sürüm). *Aggressive Behavior*, 29, 430-439.
- Masterson, J. F. (2006). *Narsisistik ve borderline kişilik bozuklukları* (Çev. B. Açıl). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. (Çev. C. Muhtaroglu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miller, J. D., Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality*, 76 (3), 449-476.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2006). *Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi Ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı, (2006-2011)*, Ankara.
- Odağ, C. (1996). Örneklerle narsisizm. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları* , 3, 475-476.
- Orhan, G. (2014). *Narsisizm etiyolojisi ve dindarlıkla ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:375827).
- Otlu, B. M. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılması stratejisi ve eylem planına (2006-2011) ilişkin görüşleri, *New World Sciences Academy*, 4 (3), 1017-1025. Erişim adresi: dergipark.ulakbim.gov.tr/nwsaedu/article/view/5000063574/pdf_124
- Ozan, E., Kırkpınar, İ., Aydın, N., Fidan, T., ve Oral, M. (2008). Narsisistik kişilik bozukluğu: Gelişim süreçleri ve yaşamı. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar*, 2(1-2), 25-37.

- Öğülmüş, S. (2007). Okullarda şiddet ve önlenmesi. Okullarda şiddetin önlenmesi: Mevcut uygulamalar ve sonuçları. *Türk Eğitim Derneği*.
- Özan Boydak, M., Şener, G. (2013). İlköğretim kurumlarında yer alan öğretmen ve öğrencilerin şiddet algıları. *Sakarya University Journal of Education*, 3 (1), 7-20.
- Özcebe, H. (15-16 Mayıs 2006). Adölesanlar ve şiddet. *Çocuk ve Ergene Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sempozyumu*. Ankara: AEM Kitap.
- Özdemir, B. (2014). *The relationship between narcissism, perceived parental attitudes, romantic relationships and sexual attitudes/Narsisizm, algılanan aile tutumları, romantik ilişkiler ve cinsel tutumlar arasındaki ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:380738).
- Özdemir, H. E. (2017). *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişki: reddedilme duyarlılığının aracı rolü* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:454314).
- Özel, İ. (2013). Kur'an ekseninde narsisizm ve din. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (28), 248-268.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan Arabacı, L., (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Özmen, E. (2006). *Kendini tanıma rehberi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:226941).
- Öztürk, O. (1997). *Ruh sağlığı ve davranış bozuklukları*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi - HAD*, 22(1), 16-26.
- Pratt, R. (2013). *Narsisizmin temelinde...öteki: Erken ilişkisel deneyimlerin doğası* (Çev: F. Faraci). *Psikanaliz Buluşmaları*, 9-27. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Raskin, R., Terry, H. (1988). A Principal-Components Analysis of the Narcissistic Personality Inventory and Further Evidence of its Construct Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54 (5), 890-902.

- Rataj, D. M. (2003). *Changes in Pathological Narcissism from Middle to Older Adulthood*. Unpublished doctoral dissertation. Northwestern University: Evanston IL.
- Ronnigstam, E. (2005). *Identifying and understanding the narcissistic personality*. New York: Oxford University Press.
- Rozenbaltt, S. (2002). *In Defence of Self: The Relationship of Self-Esteem and Narcissism to Aggressive Behavior*. Long Island University: Unpublished dissertation.
- Sağlam, A. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile okula bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası, Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması. 2013; 20.
- Sancak, Y. N. (12 Nisan 2014). Narsisist Kişilik Bozukluğu. *Hedef Dergisi*, 50-52. Erişim adresi: <http://www.hedefpsikoloji.com/pdf/psikoanaliz.pdf>
- Shapiro, J. L., Shapiro, S. B. (2006). *Mental disorders of the new millenium*. Greenwood, South Carolina: Praeger Publishers.
- Smith, D. L., Smith, B. J. (2006). Perceptions of Violence: The Views of Teachers Who Left Urban School. *The High School Journal*, 34-42.
- Subaşı, N., Akın, A. (2016). Kadına yönelik şiddet: Nedenleri ve sonuçları. 1-13. Erişim adresi: <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/siddet.htm>
- Şahin, F., Beyazova, U. (2001). Çocuğun şiddetten korunma hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*. Erişim adresi: http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/sahin_beyazova.htm
- Temel, D. (2008). *The role of perceived social problem solving, narcissism, self-esteem, and gender in predicting aggressive behaviors of high school students (Algılanan sosyal problem çözme, narsizm, benlik saygısı ve cinsiyetin lise öğrencilerinin saldırgan davranışlarını yordamadaki rolü)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tezcan, M. (1996). Bir şiddet ortamı olarak okul. *Şiddet, Cogito*, 6-7, 105-108.
- Thomaes, S., Bushman, B., Denissen, J., Stegge, H., and Olthof, T. (2008). Development and Validation of the Childhood Narcissism Scale. *Journal of Personality Assessment*, 90, 382-391.

- Tuncer Uçar, H. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinde şiddet eğilimi: Samsun örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:441194).
- Tülegen, H. (2018). *Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında erkek narsisizmi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:514809).
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:100376).
- Torun, Z. B. (2016). *Ortaokul öğrencilerinde saldırganlık ve narsisizm düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:454207).
- Twenge, J. M., Campbell, W. K. (2010). *Asrın vebası narsisizm illeti* (Çev. Ö. Korkmaz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ulusoy, O. (2008). *Ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve saldırganlık ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:217194).
- Volkan, V. D. (2012). *Körü körüne inanç*. (Çev. Özgür Karacam). İstanbul: Okuyanıs.
- Yakut, S. (2012). *Lise öğrencilerinde dindarlık-şiddet eğilimi ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:321724).
- Yavuzer, Y., Gündoğdu, R. ve Dikici, A. (2009). Teachers' perceptions about school violence in one turkish city. *Journal of School Violence*, 8 (1), 29- 41.
- Yumuşak, A. (2013). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsisistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:350200).

EKLER

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler;

Aşağıda size ait bazı bilgileri öğrenmek amacı ile yazılmış sorular bulunmaktadır. Lütfen her soruyu dikkatlice okuduktan sonra size uygun olan seçeneği işaretleyiniz. Doğru ve samimi cevaplar vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Araştırmaya yaptığımız katkılardan dolayı teşekkür ederim.

1.Cinsiyetiniz: Kız ( ) Erkek ( )

2. Sizin dışınızdaki kardeş sayınız:

1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ve üstü ( )

3. Akademik başarı düzeyiniz:

Düşük(Ort.50 ve altı) ( ) Orta(Ort.50-70 arası) ( ) Yüksek(Ort.70 ve üstü) ( )

4. Ailenizin yaklaşık aylık geliri:

1000-1500 TL 1500-2000 TL 2000-3000 TL 3000-4500 TL 4500 TL üstü ( )
( ) ( ) ( ) ( )

5. Annenizin eğitim düzeyi

Okur-yazar değil ( )

İlkokul mezunu ( )

6. Babanızın eğitim düzeyi

Okur-yazar değil ( )

İlkokul mezunu ( )

Ortaokul mezunu ( )

Ortaokul mezunu ( )

Lise mezunu ( )

Lise mezunu ( )

Üniversite mezunu ( )

Üniversite mezunu ( )

EK-2 ÇOCUKLUK ÇAĞI NARSİZM ÖLÇEĞİ

<p>Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (x) işareti koyunuz. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. Her sorunun karşısında bulunan;</p> <p>0=Kesinlikle doğru değil 1= Doğru değil 2=Kısmen Doğru 3=Kesinlikle doğru anlamına gelmektedir.</p>					
1	Ön planda olmanın önemli olduğunu düşünürüm.	0	1	2	3
2	Benim gibi olan çocuklar daha fazlasını hak eder.	0	1	2	3
3	Sınıfımızda ben olmazsam sınıfımız daha az eğlenceli olurdu.	0	1	2	3
4	Diğer çocuklar çoğu zaman aslında benim hak ettiğim övgüyü alırlar.	0	1	2	3
5	Becerebildiğim her şeyi başkalarına göstermekten hoşlanırım.	0	1	2	3
6	İnsanları inandığım şeylere inanmaları için ikna edebilirim.	0	1	2	3
7	Çok özel bir insanım.	0	1	2	3
8	Çok mükemmel biriyim, diğer çocuklar beni örnek almalıdır.	0	1	2	3
9	Sık sık övgü almayı başarabilirim.	0	1	2	3
10	Ne kadar harika bir çocuk olduğumu düşünmek beni mutlu eder.	0	1	2	3

EK-3 ERGENLER İÇİN ŞİDDETE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Kaba kuvvet kullanmak insanı duygusal olarak güçlü kılar.					
2. Eğer birilerine vuruluyorsa bunu hak edecek bir şeyler yapmıştır.					
3. Gerektiğinde kaba kuvvet kullanım.					
4. İnsanların fiziksel gücünden dolayı benden					

korkmaları hoşuma gider.					
5. Birileriyle dövüştüğüm de kendimi güçlü hissederim.					
6. Biri bana vurduğunda be de ona vururum.					
7. Biri beni kızdırdığınd a onunla kavga ederim.					
8. Birinin hakkımda olumsuz şeyler konuştuğunu duyarsam onunla kavga ederim.					

9. Birilerine sinirlendiği mde ona vurmak beni rahatlatır.					
10. Kavga etmek insanların sorunlarını kısa zamanda çözmelerini sağlar.					

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Rûveyda ATİK

E-Postası: atik.rvyda@gmail.com

İletişim : atik.rvyda@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU :

Lisans: Sakarya Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı / Sakarya / (2009-2013)

GÖREVLER:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Rehber Öğretmen	Küçükçekmece Rehberlik ve Araştırma Merkezi / İstanbul	2013-2016
Rehber Öğretmen	Taştepe Ortaokulu / İstanbul	2016-....)